

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník I.

← 1883 →

Svazek I.

O rozsahu říše české za Boleslava II.

Sepsal a dne 19. února 1883 ve schůzi Král. Č. Společnosti Nauk četl

Dr. J. Kalousek, universitní professor v Praze.

V X. věku učiněn z Čech pokus k založení veliké monarchie slovanské, kteráž v době svého květu zahrnovala v sobě netoliko země českoslovanské, nýbrž i mnohé krajiny polské, ano na některou chvíli i částku země ruské. Bohužel o tomto rozšíření moci české nedostalo se nám zpráv náležitě úplných; kdy, kterak a skrze koho stát český rozšířen byl na země východnější, o tom nedovidáme se ničeho; toliko to jest dosvědčeno, že hranice biskupství Pražského při jeho založení srovnávaly se s tehdejšími hranicemi říše české, a zahrnovaly v sobě Čechy, Moravu s dílem Slovenska, a větší díl pozdějšího Slezska i nynější Haliče. Nejobsáhlejší zpráva o tom nachází se v listině, kterou r. 1086 císař Jindřich IV. biskupství Pražskému vydal, a která zachovala se nám toliko v kronice Kosmy Pražského. Krom toho nejstarší náš letopisec zmiňuje se stručně třikrát o velikém rozsahu, jehož říše česká ve druhé polovici X. věku dosáhla. Poprvé Kosmas vypravuje, kterak kníže Boleslav II., připravuje se ke smrti (r. 999), učinil k synovi a nástupci svému poučnou řeč o tom, kterak by ve vládě měl si počínati a čeho se vystríhati; řeč svou umírající kníže končil prý předpověděním, že špatnými obyčeji, před kterými on syna svého varuje, nástupcové jeho „zouží meze tohoto království, kteréž jsem já milostí Boží a zámožností lidu rozšířil až k horám, ježto jsou za Krakovem, řečené Tatry“.¹⁾ Hned potom Kosmas, oznámiv smrt Boleslava II. a žehnaje jeho památce, dokládá znova: „kterak široko rozšířil mečem hranice knížetství svého, svědčí apoštolská autorita

¹⁾ Coangustabunt huius regni terminos, quos ego dilatavi usque ad montes, qui sunt ultra Krakov, nomine Trytri, per Dei gratiam et populi opulentiam. Cosmas I. 33., Prameny dějin českých II. 49.

v privilegii Pražského biskupství²⁾ Potom v témž odstavci vypravuje o Boleslavovi III., že neměl ve vládě takového zdaru jako otec jeho Boleslav II., aniž zachoval pohromadě země, jež otec byl získal; neboť prý kníže polský (Boleslav Chrabrý, jehož Kosmas omylem vždy jmenuje Měškem), hned se zmocnil hradu Krakova lští, pobiv mečem všechny Čechy, které tam zastihl.³⁾ Dále pak již Kosmas dává zprávu, která Boleslav III. zle si ve vládě počínal, a vlákán byv od knížete polského k hostině do Krakova, tam byl zajat a zraku zbaven. Souvěký tomu skutku letopisec Thietmar Merseburský vypravuje obsírněji, která Boleslav Chrabrý dal českého Boleslava III. oslepit v jakémsi hradě, ale vlastním jménem toho hradu nejmenuje.⁴⁾

Kosmova zmínka o „apostolské autoritě v privilegii biskupství Pražského“, která má svědčiti o velikosti říše Boleslava II., nabývá náležitosti světla vypravováním našeho letopisce k roku 1086. Tehdejší kníže český Vratislav II. zřídil hned na počátku panování svého r. 1063 zvláštní biskupství na Moravě se sídlem v Olomouci; bratr Vratislavův Jaromír, jinak Gebhard, stav se biskupem Pražským r. 1068, po celý svůj další věk až do úpadu usiloval o to, aby biskupství Olomoucké bylo zrušeno, a diecese ta zase ku Pražské přivtělena. Toho dosáhl r. 1086, kdež na synodě Mohučské císař Jindřich IV. se svolením panovníka českého vyhověl tužbě Jaromírově a dne 29. dubna vydal listinu, kterouž obnovují se prvotní hranice diecese Pražské. Kosmas vypravuje, že biskup Gebhard předkládaje na té synodě staré žaloby své, „rozvinul přede všemi privilegium někdy od sv. biskupa Vojtěcha, předchůdce svého, stvrzené, jak od papeže Benedikta tak od prvního Oty císaře“. Císař Jindřich IV., vyslyšev prosbu, „k starému přidal nové privilegium skoro téhož znění“;⁵⁾ Kosmas uvádí pak celý text nové této listiny. V listině samé pravi císař Jindřich, že Pražský biskup Gebhard často žaloval, „kterak Pražské biskupství, které od počátku přes celé knížetství české i moravské jedno a celé bylo zřízeno, a jak od papeže Benedikta, tak od prvního Oty císaře tak stvrzeno“, potom bylo rozděleno a umenšeno. Nyní císař se svolením přítomných knížat duchovních i světských zase přisuzuje stolič Pražské veškerý objem hranic jejích (prvotných). Popis těchto hranic zní v listině Jindřichově takto: *Termini autem eius occidentem versus hii sunt: Tugost, qui tendit ad medium fluminis Chub, Zelza, Zedlica et Liusena et Dasena, Lutomerici, Lemuzi usque ad mediam silvam, qua Boemia liminatur. Deinde ad aquilonalem hii sunt termini: Psovane, Ghrovati et altera Chrovati, Slasane, Trebovane, Boboran, Dedosane, usque ad mediam silvam, qua Milcianorum occurrunt termini. Inde ad orientem hos fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir cum Cracoua civitate provinciaeque,*

²⁾ In quantum Impliando dilataverit ferro sui terminos ducatus, apostolica testatur auctoritas in privilegio eiusdem Pragonsis episcopatus. Cosmas I. 34., ibid. 49.

³⁾ Tertius Boleslaus . . . nec paternis auspiciis terminos adquisitos obtinuit. Nam dux Poloniensis . . . mox urbem Krakov abstulit dolo, omnibus, quos ibi invenit, Boemiis extinctis gladio. Cosmas I. 34., ibid. 49.

⁴⁾ In arce quadam. Thietmar V. 18.. Bielowski, Monumenta Poloniae historica I. 269.

⁵⁾ Novum antiquo fere eiusdem tenoris addit privilegium. Cosmas. II. 37., Pram. dějin česk. II. 115.

cui Wag nomen est, cum omnibus regionibus ad praedictam urbem pertinentibus, quae Cracova est. Inde Ungarorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Tritri, dilatata procedit. Deinde in ea parte, quae meridiem respicit, addita regione Moravia usque ad fluvium, cui nomen est Wag, et ad mediam silvam, cui nomen est Moure, et eiusdem montis. eadem parochia tendit, qua Bavaria eliminatur. V těchto teda mezích císař Jindřich obnovil někdejší rozsah diecese Pražské. Co těmi hranicemi má se rozuměti, tím budeme se zabývatí níže; zde budiž toliko dotčeno, že do těchto mezi spadá země Česká, pozdější Slezsko na levém břehu Odry, nynější Halič na východ až za Lvov, a Morava s dílem uherského Slovenska až po řeku Váh.

Všeobecně se uznává, že popis hranic diecese Pražské, obsažený v této listině, nehodí se k r. 1086, neboť tenkrát spojená diecese Pražská i Olomoucká obsahovala toliko zemi Českou a Moravskou, a nic jiného více; jest teda na jevě, jakž to i Kosmas naznačil, že tento popis hranic opsán byl do listiny r. 1086 ze starší listiny, která udávala hranice diecese Pražské, jaké byly o sto let dříve, totiž hned po založení biskupství Pražského r. 973. Následovně tento popis hranic náleží k nejstarším svědectvím o minulosti české, oznamuje rozsah říše české za Boleslava II., jakž již Kosmas sám výslovně na to narazil, a poskytuje zároveň vzácného náhledu do místopisu českého v X. stol. Místopisný výklad dotčeného popisu hranic byl velmi nesnadný, a v některých kusích dlouho nechtěl se badatelům dařiti. Krom toho zdály se vyskytovatí některé neshody mezi obsahem listiny Jindřichovy a přidanými k ní zprávami Kosmovými se strany jedné, a mezi jinými historickými prameny X. století se strany druhé. Nesnáze tyto již nedjednomu badateli dávaly více nebo méně pochybovatí o pravosti nebo spolehlivosti toho, co biskup Gebhard r. 1086 předkládal na důkaz původního velkého rozsahu své diecese.⁶⁾ Nade všechny vědecké pochybovače tohoto způsobu vynikl nyní Černovický professor J. Loserth, vydávaje rozpravu o objemu říše české za Boleslava II.;⁷⁾ vynikl ne sice skeptickou opatrností, ale smělostí v dedukcích a neznalostí i nedbáním toho, co k objasnění nesnadného pramene a k rozsouzení jeho historických záhad od jiných již dříve bylo na jevo vyneseno. Loserth snaží se dokázati, nejen že listina o prvotním velkém rozsahu diecese Pražské, předložená r. 1086 v Mohuči, byla podvržena, nýbrž také že

⁶⁾ Srovnej Palackého dějiny I. a. 253. nota 245. Námitky, jež činil polský dějepisec Bandtkie, vyvrací Roepell, Geschichte Polens str. 639.—641. Nověji Dümmler, Pilgrim von Passau 173., nová podezření proti té listině přednášel; odpověděl mu 1863 Tomek v Apologii 22., též v Památkách IV. b. 13. Fedor Uspenský, Первые славянскія монархія на северозападѣ, в Petrohradě 1872, str. 150., 214., zakládá listině biskupství Pražského celkem příkládá víry, ač myslí, že ji biskup Jaromír trochu předělal. Anatoli Lewicki v rozpravě: Wratysław II. czeski królom polskim, uštěně v roční zprávě gymnasia Přemyslského 1876, po Dümmlerovi pokládá řečenou listinu za podvrženinu Jaromírovu (str. 17.), a spojuje ji se svými pravdě nepodobnými domysly, jakoby Wratislav II. byl zamýšlel r. 1086 vydobýti sobě zemi polských a z ohledu církevním podobiti je biskupství Pražskému.

⁷⁾ Der Umfang des böhmischen Reiches unter Boleslav II. Ein Beitrag zur Kritik der älteren böhmischen Geschichte von J. Loserth; tištěno v časopise Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, redigirt von E. Mühlbacher, II. Band, Innsbruck 1881, str. 15.—28.

diocese i říše česká za Boleslava II. nic jiného neobsahovala než toliko samu zemi Českou. K tomuto cíli a konci Loserth tvrdí: 1. že jiné souvěké nebo staré prameny nic neoznamují o rozšíření moci české přes Moravu a země jihopolské, než toliko Kosmas sám, který prý všechny svoje zprávy o tom zosnoval si na základě podvržené listiny. 2. Král a císař německý Ota I. byl by nedopustil, aby moc knížete českého rozšířila se na jiné země, jakž to Kosmas připisuje Boleslavovi II. 3. Teprva po vyhubení Slavníkovců r. 995 může panství Přemyslovců pokládati se za upevněné, a mohlo pomýšleti na dobývání jiných zemí. 4. Toho roku, kdy dle Kosmy Boleslav Chrabrý odňal Čechům Krakov, bylo tam již od něho zakládáno biskupství. Podvrženost zakladací listiny biskupství Pražského dokazuje Loserth zvláště těmito čtyřmi kusy: 5. Od sv. Vojtěcha ta listina pocházeti nemohla, jakž míní Kosmas. 6. V jedné listině r. 976 jmenuje se biskup moravský vedle Pražského, teda Morava prvotně nenáležela k diocesi Pražské. 7. Udané hranice diocese Pražské potýkaly by se na severu se hranicemi diocese Mišeňské i jiných. 8. Císař Ota I. neúčinkoval při založení biskupství Pražského, nýbrž Ota II. — K těmto námitkám a tvrzením Loserthovým odpovím v témž pořádku.

1. Loserth tvrdí, že „současné prameny nic nevědí ohlašovati“ o rozšíření moci české až za Krakov k Tatrám (str. 19.), Kosmas jest prý jediným pramenem o panství českém nad Krakovem (23.), a cokoliv a kdekoliv ten letopisec o tom vypravuje, to „nenašel nikde jinde nežli v oněch podvrženinách, které k účelům zcela určitým připravili a shromáždění Mohučskému (1086) předložili“ (str. 26.) — K tomuto tvrzení tak apodikticky přednášenému můžeme zcela apodikticky odpověděti, že jest nepravdivé: není pravda, že by kronika Kosmova samojediná svědčila o panství českém nad Krakovem, a že bychom na to neměli žádných současných dokladů. Svědkové současní, určití a od listin, týkajících se biskupství Pražského, docela neodvislí jsou na snadě dva, a sice:

a) španělský žid Ibrahim ibn Jakub, který ve druhé polovici X. století cestoval v zemích západoslovanských, a jehož písemné zprávy zachoval nám pozdější arabský spisovatel ve Španělech Al-Bekri († 1094). Zprávy Ibrahimovy vztahují se k době, kdy nad Němci panoval Ota, nad Čechy Boleslav, nad Poláky Mečislav (asi od 960 do 992); současně nad Bodrci v Meklembursku panoval kníže Nakon (válčil s Němci r. 955), a sousedem jeho byl Hermann (saský vojvoda r. 959, † 27. března 973); přítomnost Ibrahimova v našich stranách nejspíš připadá asi k roku 965 a najisto ne později než k r. 973. Tento starožitný svědek, jenž Čechy a Prahu osobně navštívil, praví, že „Boreslav (Boleslav) jest králem Frágy (Prahy), Bovímy (Čech) a Krakova“; jinde pak poznamenal: „Co se dotýče země Boreslavovy, tať se na dél prostírá od města Prahy až po město Krakov, což jest dálka tří neděl.“^{*)} Tu

*) Zprávy, ježto v Al-Bekri-ho Knize cest a krajin týkají se Slovanův, ruští učenci Kunik a Rosen vydali roku 1878 v ruském překladě; Kunik dovozoval, že Ibrahim byl v Merseburce roku 973. Nizozemský učenec De Goeje později opatřil nový překlad a výklad těchto arabských zpráv o Slovanech, jež on klade k roku 965. Obojí překlad, Rosenův ruský i De Goejův hollandský, převald J. Jireček do češtiny a uveřejnil v Čas. Čes. mus. r. 1878, 509.—526. a r. 1880, 293.—300. — Kterak zprá-

teda máme dosvědčeno od svědka očitého, že panství české vztahovalo se na Krakov a okolní krajiny, a to buď již za posledních let knížete Boleslava I. († 967) anebo za prvních let Boleslava II., každým pak způsobem již před založením biskupství Pražského, jež událo se ne dříve než r. 973.

b) Z Thietmara Merseburského († 1018) dovidáme se, že kníže polský Mečislav již r. 990 nebo před tím odňal svému svatovi knížeti českému Boleslavovi II. nějakou velkou krajinu, která patrně ležela někde na východ od Čech. Mnich Sázavský ve Drážďanském rukopise kroniky Kosmovy má k r. 990 stručnou zprávu: Nemci perditia est. (Pram. II. 240.) Rozumí se tu nespíš, že Čechové ztratili hrad Němčí (nyní Nimptsch) ve Slezích, jenž stál nad řekou Slezou mezi Reichenbachem, Frankensteinem a Střelinem; o toto místo také v časech pozdějších nejednou bylo bojováno.⁹⁾ O bojích vedených roku 990 mezi Mečislavem polským a Boleslavem českým zmiňuje se letopisec Hildesheimský kratince, Thietmar pak vypravuje o nich dosti obsírně se mnohými podrobnostmi (IV. 9): Mečislav a Boleslav toho času mnoho si na vzájem škodili; Boleslav přivolal si na pomoc Lutice, Mečislav zase žádal pomoci od německé císařovny, kteráž mu z Magdeburka poslala některé velmože německé se čtyřmi pluky. Tato německá pomoc přitáhla do župy řečené Selpuli (v Dolní Lužici), kdež se zastavili u nějakého močálu (snad u řeky Bobra), přes nějž vedl dlouhý most. Čechové byli též někde na blízku (snad v Dědošanech východně od Bobra); kníže Boleslav způsobil po dobrém 13. července 990, že někteří Němci vrátili se domů, jiní pak šli s Boleslavem k řece Odře vyjednávat s Mečislavem, aby Boleslavovi navrátil to, co mu odňal. Boleslav užíval naproti Polákům lsti, vzkazuje po poslovi k Mečislavovi, že přítomní Němci, pomocníci Polákův, jsou v moci jeho, a že by je propustil, kdyby Mečislav navrátil mu odňatou zemi, si regnum sibi ablatum redderet; pakli nenavrátí, že by ty Němce všechny utratil. Mečislav však nedal se tím pohnouti a nechtěl Boleslavovi ničeho vrátiti. Tu Boleslav přítomným Němcům neublížil, ale jal se v okolí plenit a pálit. Vraceje se odtamtud, dobyl nějakého hradu, jehož jména Thietmar nepoznamenal; ¹⁰⁾ posádka toho hradu Čechům neodporo-

vami Ibrahimovými hati se dedukce Loserthovy, na to již upozornil J. Píčí, *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht* str. 75., též Fiesebrecht, *Geschichte der deutschen Kaiserzeit*, I. Band, V. Auflage, Nachträge str. XXV. — Prozluklý Ibrahim ibn Jakub kazí řemeslo také přeslovnému historikovi německého umění v Čechách, Grueberovi; tento nechtěl v XIX. století nikterak dovoliti, aby Čechové stavěli si něco od kamene dříve než v XI. nebo XII. století; Ibrahim jako jemu naschvál svědčí v druhé polovici X. století: „město Praha zbudováno jest od kamene a vápna“. Toť nový doklad k tomu, co dokazoval jsem proti Grueberovi a Woltmannovi v Osvětě 1877, 323—4.

⁹⁾ Dle Thietmara VII. 44. roku 1017 Poláci hájili hradu Němčí, urbem Nemzi, proti císaři Jindřichovi II.; při té příležitosti praví Thietmar, že ten hrad někdy byl vystavěn od Němců, eo quod a nostris olim sit condita.

¹⁰⁾ Alfons Huber, jenž v *Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung*, II. Band str. 385., upozornil na odpor zpráv Thietmarových o válce r. 990 proti tvrzením Loserthovým, domnívá se, jako mnozí jiní před ním, že tento hrad stál Němci a že jest to nynější ves Niemtsch v Dolní Lužici na pravo od řeky Nisy, jižně od Gubina. To musilo by se teprv dokázati; mnohem správnější zdá se mi býti mínění Palackého v Děj. I. a 257. nota 251., že zvěst letopisce Sázavského o ztrátě

vala, ale pána jeho vydal Boleslav svým spojencům Luticům k usmrcení. Potom měli se všichni k rozchodu, totiž Čechové, Lutici a Němci, ale Boleslav zadržel Lutice ještě dva dni u sebe, aby se nebořili na Němce, kteří zatím napřed odešli k Magdeburku. — Krajina, kterou Mečislav Boleslavovi odňal, patrně musila býti nemalá, když ji Thietmar nazývá regnum; možná že to byl valný díl Slezska se hradem Němčím nad Slezou. Na žádný způsob Čechy se tu nerozumějí, těch Boleslav II. neztratil, nýbrž jinou velkou krajinu ztratil, a tedy ji také dřív musil mít; a sice tato krajina nemohla ležeti nikde jinde než východně od Čech a jižně od Velkého Polska.

Máme teda dvojí současné svědectví, že Boleslav II. panoval nad zeměmi jihopolskými; výslovně jest to dosvědčeno o Krakově, a samo sebou se rozumí, že také krajiny ležící mezi Čechami a Krakovem musily náležeti ku panství českému. Jiných svědectví tak zřejmých na to není. Prameny polské oznamují, čeho Boleslav Chrabrý na jihu od Velkopolska vydobyl, ale na neštěstí nepraví, na kom toho vydobyl. Vincenc Kadlubek (II. 12 u Bielowského II. 279) praví: Quibus (armis) Silenciam (Slezy), Pomoraniem, Prussiam, Russiam, Moraviam, Bohemiam suae subjiiciens ditioni . . . Hunnos seu Hungaros, Cravacios et Mardos gentem validam suo mancipavit imperio. Slovem Cravacios mohlo by se nejspíš rozuměti staré Bělochorvátsko u hořejší Visly, avšak že Kadlubek zároveň mluví o podmanění Uhrův, jest to podezřelé; slovem Mardos někteří rozumějí Moravany, sic jinak musilo by se to pokládati za pouhou nejspíše učenou floskuli, jakých jest bohužel v starších partiích té kroniky mnoho. — Něco pozdější kronika polská (u Bielowského III. 618) opakuje ta i jiná jména národů od Boleslava Chrabrého podmaněných, dokládajíc, že hlavním městem učinil Krakov uprostřed zemí vybojovaných: Sedem regni in Cracovia constituit in medio terminorum obtentorum; antea fuit in Gnezna, postea in Poznan. — Jsou také některé zprávy, že Boleslav Chrabrý přivtělil ke své říši i celé nynější uherské Slovensko: Martinus Gallus (I. 6 u Bielowského I. 399) praví o něm, že Uhry několikrát přemohl a zemi jejich až k Dunaji sobě podrobil. Kronika Uherskopolská u Bielowského (I. 505) dopodrobna vypravuje, která v čas korunování sv. Štěpána za krále šla hranice polskouherská přes Ostrihom u Dunaje, pak přes město Jager a k řece Tise i k Teplé.¹⁾

Ruský letopisec Nestor, souvěký našemu Kosmovi, měl nějakou ač temnou toho vědomost, že říše Vladimíra Velikého sousedila někdy se říší českou; přeseť k r. 996, že Vladimír „byl živ s knížaty sousedními v pokoji: s Boleslavem Ladským (Polským), i se Štěpánem Uherským

hradu Němčí nikterak nesouvisí se zprávou Thietmarovou o vydobytí nejmenovaného hradu knížetem českým. Jak tento hrad slul, nikdo neví. Ovšem v župě Selpuli u nynější vsi Němčí v pravo od lužické Nisy stál již tehdejší hrad, civitas Niempsi, burgwardium, viz Leutsch, Markgraf Gero, v Lipsku 1828 str. 200, a Sprunner-Menkův historický atlas z roku 1880, list 31. Tuším však, že župa Selpuli byla v moci Němců, a proti Němcům byl by tam Boleslav v tehdejší situaci sotva nějaké nepřátelství začínal. Spíš ten hrad od Čechů dobytý proti Polákům stál v Dědošanech mezi Bobrem a Odrou.

¹⁾ Narážky jiných kronik na touž věc sestavil Roepell, Geschichte Polens str. 653.; nověji jednal o tom Pič, Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht, v Lipsku 1882, str. 75., 76.

i s Oldřichem Českým (s Andrichom Češským), a byl pokoj mezi nimi i láska.¹²⁾ Poněvadž kníže Oldřich nastoupil na trůn český teprva r. 1012, a tenkrát ku panství českému nenáleželo již nic jiného než země Česká, patrně se Nestor mýlil, jmenuje knížete Andricha (Oldřicha?) sousedem Vladimírovým;¹³⁾ kdyby místo toho pochybeného jména postavil se Boleslav II., nebylo by lze proti zprávě Nestorově ničeho namítati. Patnáct let před dotčeným rokem však tyto dva sousedé, Vladimír Ruský a Boleslav II. Český, měli nepochybně spolu válku. Nestor totiž píše k roku 981, že „táhl Vladimír k Lechům a vzal hrady jich, Přemyšl, Červen i jiné hrady, kteréž po tento den jsou pod Rusy“. Ruský kníže teda vydobyl tehdáž krajiny mezi řekami Sanem a Bugem, kterážto krajina dle listin biskupství Pražského náležela před tím k říši české. Nestor zde však nejmenuje Čechův, kterým Vladimír ty hrady odňal, nýbrž jmenuje Lechy čili Poláky; tu zapomněl na souseda českého a myslil na Poláky, poněvadž u Rusův byly v čerstvější paměti ty války, jež později byly vedeny o touž krajinu mezi Poláky a Rusy: Nestor sám vypravuje, že Boleslav Chrabrý, vraceje se r. 1018 ze své proslulé výpravy Kyjevské, „vzal sobě Červeňské hrady“; potom zase r. 1031 knížata ruští „Jaroslav a Mstislav sebrali vojsko mnohé, táhli na Lechy, a vzali opět hrady Červeňské, i poplenili zemi ladskou (polskou)“. Z těchto pozdějších příhod snadno se vysvětlí, že Nestor také ruskou válku o Červeňské hrady r. 981 představoval si jako vedenou proti Polákům; zpráva jeho k roku 981 bez velké obtíže dá se srovnati s nejstarší listinou biskupství Pražského, a ač jí přímo nepodporuje, přidává k ní přece novou vědomost, tu totiž, že krajina Červeňská, východně od řeky Sanu ležící, od roku 981 již nenáležela k diecesi a říši české.

Úkol náš ve hlavní podstatě jest vlastně již vykonán: Ibrahimem synem Jakubovým a Thietmarem Merseburským jest dosvědčeno, že krajiny jihopolské náležely k říši knížete českého Boleslava II. Sledujme však tvrzení Loserthova dále.

2. „Za vlády Oty I. tak mocné rozšíření říše k východu nebylo možné (ujišťuje Loserth na str. 19.); jestliže teda zpráva Kosmova či vlastně jeho předloha ukazuje právě na dobu Oty I. jakožto onu, ve které Čechy toho rozsahu nabyly, tož nese tato předloha již pečeť podvrženosti na sobě. Mezi císaři z domu saského byl by Ota I. nejmeně trpěl tak mocné rozšíření říše české.“ — Listina od r. 1086 neobsahuje nic o tom, kdy panství české nabylo onoho rozsahu; toliko Kosmas připisuje toho zásluhu Boleslavovi II., kteréžto mínění při přemrštěné nelibosti Kosmově k Boleslavovi I. a přílišném chvalořečnictví jeho na Boleslava II. nemůže se bráti na přísnou váhu. Ještě méně záleží na tom, bylo-li dle mínění Loserthova nemožné, aby moc česká za Oty I. tak se rozmohla; nám dostačí, že onen rozsah panství českého jest od očitého svědka Ibrahima za živobyti Oty I.

¹²⁾ Původní ruský text Nestora u Bielowského, Monumenta I. 673.; český překlad K. J. Erbena str. 99.

¹³⁾ Podobně náš Kosmas neuměl Boleslava Chrabrého jmenovati, nazýváje ho Měškem, jakž slul otec a zase syn Boleslava Chrabrého. Ostatně ve přítomném Nestorově místě jest ještě jiný omyl: r. 996 v Uhrách panoval Gejza, a teprva r. 997 nastoupil Štěpán.

dosvědčen jakožto věc skutečná a již hotová. Bylo by velmi snadné a pohodlné, kdyby historická fakta mohla se dedukovati ze všeobecných zásad a pravidel, jakž to činí zde p. Loserth. Ze mnohých nepřátelských styků mezi Němci a Čechy, o kterých vypravují tisícileté dějiny, lze také odvoditi ku př. to pravidlo, že snaha králův i císařův německých nesla se k tomu, nejen aby nedopustili žádného rozkvětu státu českého, nýbrž aby zemi a národnosti české připravili takový konec, jaký způsobili severním Srbům, Luticům a jiným Slovanům mezi Labem a Odrou. Skutečné však dějiny i dosavadní stav učí, že tato snaha podařila se Němcům jen poněkud, většinou pak přece zůstala neukojena; a velmi by se mýlil, kdo by z onoho pravidla chtěl a priori určovati, kterak ku př. králové němečtí Rudolf I. a Albrecht I. musili se chovati ku plánům krále českého Václava II., ježto se nesly k nabytí knížetství slezských a jiných zemí polských. Historie není věda deduktivná, historik musí a posteriori vypátrati, co kdy se stalo. Tu pak, ač hořejší pravidlo o nepřátelských úmyslech Němců k Čechům obecně platívá, skutečný běh událostí nejednou ukazuje takovou konstelaci, kde panovník německý skutečně prospěl státu českému a tudý také národnosti české; ku př. u vzpomenutého již krále Rudolfa I. najde se poslopně oboje, i ono obecné pravidlo i opačná výjimka. Potřebí jen připomenouti na povýšení knížat českých Vratislava II., Vladislava II. a Přemysla I. za krále, aby bylo na jev, že v tom býval prospěch obapolný, když panovníci německý a český druh druhu prokazovali přízeň. U knížete českého Boleslava I. vidíme, že dlouhý čas trvalo nepřátelství mezi ním a králem Otou I., potom však nastalo rovněž tak zjevné přátelství, za kterého r. 955 Boleslav, jak obecně vědomo, společně s Otou přemáhal Uhry. Souvěký letopisec Flodoard, archivář biskupského kostela v Remesi († 966), vypravuje k roku 955, že po této válce uherské král Ota válčil se dvěma slovanskými knížaty a obdržel vítězství za pomoci knížete Boleslava, jehož dlouho před tím si podrobil.¹⁴⁾ Snadno lze se dovtipiti, že z pouhé lásky k Němcům Boleslav nepomáhal Otovi ani proti Uhrům, ani proti oněm dvěma knížatům slovanským, nýbrž že při tom vyhledával politických prospěchů: tu máme situaci, ve které Boleslav I. mohl podrobovati sobě Moravu a snad i země jihopolské, a to s vůlí a třeba i s pomocí krále Oty.

3. Dále Loserth dosti obsírně vykládá, kterak Otové Němečtí na-proti Přemyslovcům hleděli vejiti ve spolky se Slavníkovci,¹⁵⁾ a že

¹⁴⁾ Post hoc bellum pugnavit rex Otto cum duobus Sarmatarum regibus, et suffragane sibi Burislao rege, quem dudum sibi subdiderat, victoria, potitus est. Pertz SS. III. 403. — Sarmaté jsou tu Slované; málo výše u Flodoarda ve zprávě o válce s Uhry r. 995 uvádí se Otto rex cum Burislao Sarmatarum principe, t. j. s Boleslavem knížetem českým. Dvěma knížaty slovanskými, které Ota roku 955 s pomocí Boleslavovou přemohl, rozumějí se nejspíš bratři Stojgněv a Nakon, náčelníci Bodců v nynějším Meklembursku; cf. Köpke & Dümmler, Otto der Grosse str. 265., 266.

¹⁵⁾ Mezi jiným vytýká také Loserth (str. 20.), že prý nové spisy nevšímají si té okolnosti, že sv. Vojtěch, syn Slavníkův, byl příbuzný s císařským rodem saským; patrně mu není povědomo, co o té věci napsal Tomek v Časopise Českého Musea 1858 str. 482.—485., též 1860 str. 294. Rovněž Loserthovi není povědomo Tomkova Obrana nejstarších dějin českých proti novějším útokům spisovatelů německých,

teprva po katastrofě Libické r. 995, která učinila konec panství Slavníkovskému, může prý panství Přemyslovské pokládati se za upevněné (begründet) a teprva potom mohlo šířiti se na východ; tu však překážela Přemyslovcům vzrůstající moc polská (str. 23.), pročež Loserth má za to, že Čechové nabyli východních zemí teprva po pádu této velké moci polské (str. 28.), t. j. po smrti Boleslava Chrabrého skrze Břetislava Českého. — Naproti tomu dlužno zase položit důraz na to, že historie nemá aprioricky dedukovati, nýbrž empiricky přezvídati a konstruovati. Loserthovi patrně zalíbil se vynález Dümmlerův, (od Tomka důkladně již vyvrácený), podle něhož kmenovi vojvodové v Čechách, tedy také Slavníkovci, byli zcela nezávislí na moci knížete českého, a pak by ovšem čeští Boleslavové neměli přístupu ani k Moravě ani ke Slezsku, poněvadž východní i jižní Čechy byly pod správou Slavníkovců. Kdyby však po historicku stavěl na pozitivních svědectvích, jakož jsou u Ibrahima, u Thietmara Merseburského a u Kosmy Pražského, vyšel by mu opak toho: i když panství Slavníkovské trvalo, čeští Boleslavové vládli zeměmi na východ od Čech ležícími, a následovně panství Slavníkovské musilo míti jinou, méně samostatnou povahu, nežli jakou mu připisují Dümmler a Loserth. A tak výmysl, ze kterého chce historii dedukovati, netoliko k té úloze se nehodí, nýbrž sám jest historií skutečně dosvědčenou vyvrácen.

4. „Ještě v témž roce, ve kterém vévoda polský dle udání odňal Čechům město Krakov, bylo od něho tamže založeno biskupství, k čemuž, jak vědomo, jest potřebí delších příprav.“ Tak píše Loserth (str. 23.), odvolávaje se na Roepellovy Dějiny polské (I. 639.); Roepell však na udaném místě dokazuje, že biskupství Krakovské nebylo založeno dříve nežli za přítomnosti císaře Oty III. ve Hnězdně r. 1000; Kosmas pak udává dosti zřetelně (I. 34.), že český kníže Boleslav III. ztratil Krakov brzo (mox) po svém nastoupení na trůn čili brzo po smrti Boleslava II., jenž zemřel 7. února 999. Tak tomu rozuměl také Roepell, vypravuje o výbojích Boleslava Chrabrého (str. 109.). Císař Oto navštívil hrob sv. Vojtěcha ve Hnězdně uprostřed měsíce března r. 1000;¹⁶⁾ nplynul teda asi jeden rok času mezi dobytím Krakova Boleslavem Chrabrým a mezi založením biskupství tamějšího, kterýžto čas mohl stačiti ku přípravám, ač nebylo-li zvláštních obtíží, s jakými se potkávalo ku př. zřízení biskupství Pražského. Při zakládání biskupství Krakovského byly však šťastnou náhodou okolností jináči, tak že nebylo potřebí žádných připav ani dlouhého času; dostačilaf k tomu

tištěná v Památkách díl IV. b., V., a po německu (Apologie) v aktech Král. České Společnosti Nauk 1863, stran 76 in 4°, kdež na str. 68. jest řeč o též příbuznosti. K tomu možno připojit, že legenda o sv. Vojtěchu, nalezená Bielowským ve Mníchově, jmenuje matku Vojtěchovu Adilbure (Pram. děj. Českých I. 231.); Cosmas při roce 987 jmenuje ji Střezislavou, a Brunonova legenda o sv. Vojtěchu (Pram. I. 266.) říká o ní, že pocházela ze vznešeného rodu slovanského. Vojtěch sice nemohl míti dvě matky, ale otec jeho Slavník mohl býti dvakrát ženat. Však nicméně jméno Adelburgy, i kdyby bylo pravé, málo se hodí k vysvětlení záhady o příbuznosti Slavníkově s rodem královským, neboť dle slov Brunonových (qui tangit reges linea anguinis) zdá se, že Slavník v to příbuzenství nevstoupil teprva sňatkem. Také možno, že jméno Adelburga jest toliko překlad jména Střezislava.

¹⁶⁾ Giesebrecht, Geschichte der deutschen Kaiserzeit. I. Band 1855, str. 696. f. Roepell str. 113. nota 14.

pravá křesťanská velkodušnost císaře Oty III., pro kterou se na něho němečtí historikové (ku př. W. Giesebrecht) dosud nekřesťansky hněvají. Vypravujeť souvěký Thietmar Merseburský, od kterého máme podrobnou zprávu o návštěvě Otově ve Hnězdně, že císař, netázaje se o svolení biskupa Poznaňského Ungera (jenž byl podřízen arcibiskupovi Magdeburskému), zřídil ve Hnězdně arcibiskupství, jež udělil Radimovi, bratrovi sv. Vojtěcha; zároveň císař založil v Polsku několikero biskupství, jež podřídil novému arcibiskupství Hnězdenskému; noví biskupové od něho dosazení byli: Reinbern v Kolobřehu Pomořském, Poppo v Krakově a Jan ve Vratislavi Slezské.¹⁷⁾ K založení arcibiskupství Hnězdenského a několika biskupství polských postačilo v tak mimořádných okolnostech několik dní, co císař Ota zdržoval se u hrobu sv. Vojtěcha ve Hnězdně; ovšem rozumí se samo sebou, ač německý kronikář to zamlčuje, že kníže Boleslav Chrabrý při tom všem také spolupůsobil, nejen prosbami u laskavého císaře, nýbrž také opatrováním důchodů náležitých novým biskupům; tato poslední starost zaměstnávala potom knížete polského nejspíš dlouhý čas. — Zasluguje povšimnutí, že dioecese Krakovská ode dávna zasahuje na východ k dolnímu Sanu a k dolnímu toku řeky Vepře, t. j. asi tak daleko, kam až mohla dosahovati moc Boleslava II. po r. 981, když kníže Vladimír zmocnil se Červené Rusi. Ba možná, že hranice dioecese Krakovské a Vratislavské označují zrovna ty krajiny polské, nad kterými český Boleslav II. před svou smrtí panoval.¹⁸⁾

5. „Zcela nenáležitě přitahuje se sem osobnost sv. Vojtěcha, jenž v čas založení biskupství Pražského chodil ještě v Magdeburce do školy,“ vytýká Loserth (str. 26.). To má patrně býti námitka proti pravosti staré listiny, kterou biskup Jaromír r. 1086 v synodě Mohučské předložil; a ovšem by to byla chyba, dokazující podvrženost, kdyby v zakladací listině biskupství Pražského, zdělané nejspíš r. 973, stálo psáno, že při ní nějak spolupůsobil druhý biskup Pražský Vojtěch, svěcený r. 983. Ale tak se věci nemají; předně zakladací listina biskupství Pražského sama se nám nezachovala; jméno Vojtěchovo nenachází se ani v listině Mohučské ode dne 29. dubna 1086, ježto obsahuje výňatek ze zakladací listiny biskupství Pražského, nýbrž toliko Kosmas ve svém úvodním vypravování zmiňuje se, že stará listina v Mohuči 1086 předložená pocházela od sv. Vojtěcha. Jest to ovšem chyba u našeho nejstaršího letopisce, že neřekl určitě, v jakém spojení byl sv. Vojtěch s tou listinou; p. prof. Loserth měl by však býti shovívavějším k takové chybě starého letopisce, s požadavky historické kritiky málo obezřelého; však i jemu samému budou povědomy případy, kde i za našich časů přihodilo se i historikům ex professo, že důtklivě citovali

¹⁷⁾ *Fecit ibi archiepiscopatum, ut spero legitime, sine consensu tamen prefati presulis, cujus diocesi omnis haec regio subjecta est; committens eundem predicti martyris fratri Radimo, eidemque subiciens Reinbernum Salsae Cholbergensis ecclesiae episcopum, Popponem Cracuaensem, Johannem Wrotizlaensem, Vungero Posnaniensi excepto. Thietmar IV., 28. u Bielowského I., 259.—260.*

¹⁸⁾ O hranicích dioecese Krakovské jedná Roepell str. 644.—645.; viz též Sprunner-Menke Handatlas Nro. 69. Domněnku, že roku 999 Boleslav Chrabrý vydobyl na Čechách právě těch zemí polských, které zahrnuty jsou ve hranicích dioecese Krakovské a Vratislavské, vyslovil již Dudík, Mährens allg. Geschichte II., 100.

domnělý výrok jiného spisovatele s udáním místa, a zatím ten jiný spisovatel nikdy nic podobného nenapsal na tom místě ani jinde. Touž výtku, kterou činí Loserth ve příčině sv. Vojtěcha, učinil již Dümmler, podezřívaje svým libovolným výkladem listinu o založení biskupství Pražského. Loserth neměl by této výtky ohřívati, nedovede-li odpověděti na to, čím Tomek nepodstatnost její dokázal, dávaje zároveň slovům Kosmovým výklad nezavadný. Zakladací listina biskupství Pražského ovšem nemohla býti sepsána od biskupa Vojtěcha, toho také Kosmas ve svém stylisticky chybném výroku netvrdí a ovšem ani mysliti si toho nemohl, neboť věděl a sám také vypravuje, že prvním biskupem Pražským byl Dětmar, a sv. Vojtěch že toho času studoval v Magdeburce. Co biskup Jaromír r. 1086 v Mohuči ukázal, to dle výkladu Tomkova, kterýmž vše bez nesnáze se vysvětluje, „nemohl býti original listiny zakladací, než nějaké vidimus biskupa Vojtěcha, vydané od něho za jakoukoliv příčinou, ve kterém i zakladací listina císaře Oty I. i stvrzovací na ni od papeže Benedikta VI. (972—974) nebo Benedikta VII. (974—980) byla obsažena.“¹⁹⁾

6. Podivnou výčitku další pronáší Loserth těmito slovy (str. 26.): „V listině (od r. 1086) praví se mezi jiným, že Pražské biskupství, kteréž prvotně bylo zřízeno jedno a nedílné pro celé vévodství české a moravské, a jakožto takové bylo potvrzeno od papeže Benedikta a od císaře Oty I., — potom bylo tím zmenšeno, že uvnitř jeho hranic dosazen byl nový biskup. Nuže, existence biskupa moravského jest dokázána právě v roce založení biskupství Pražského, čímž rozhodně vyvrací se údaj obsažený v listině z roku 1086.“ Kterak tomu rozuměti? Existence biskupa moravského, kterou Loserth přijímá r. 976 za dokázanou, má vyvracetí údaj obsažený v listině r. 1086. Který údaj? Patrně ten, o kterém Loserth před tím se zmiňuje; ale ten v listině opravdu zní v ten smysl, že biskup Gebhard často svým spolubratřím a spolubiskupům i ostatním knížatům a posledně císaři Jindřichovi žaloval, že biskupství Pražské, které s počátku obsahovalo Čechy i Moravu, bylo později zmenšeno dosazením nového biskupa (v Olomouci). Tento-li údaj listiny jest vyvrácen? Teda snad biskup Gebhard nikdy si nestěžoval, že biskupství Pražské, dříve větší, bylo nedávno zmenšeno? Tolik, a nic více, dosvědčuje na tom místě listina císaře Jindřicha IV., jakož byl obecný obyčej, že v listině, kterou bylo nějaké žádosti vyhověno, vždy napřed se řeklo, jak žádost zněla. Byl-li kdy dříve nějaký biskup v Moravě, toho nemůže ustavičná žaloba a touha Gebhardova ani potvrditi ani vyvrátiti. Tu teda není odporu, kde ho Loserth praví býti. Ale popis hranic diecesanských, vepsaný do listiny 1086, mohl by se vykládati za neshodný s existencí zvláštního biskupa moravského roku 976, a k tomu dlužno přihlednouti. Kosmas slyšel (a teda biskup Gebhard také nepochybně věděl), že před posledním společným česko-moravským biskupem Šebířem, t. j. před rokem 1030, byl v Moravě nějaký biskup, jenž prý se jmenoval Vracen (Pram. II. 96.). Ostatně celá vědomost o biskupovi moravském r. 976 zakládá se na tom, že v jednom rozsudku, vydaném 28. dubna r. 976 od Mohučského

¹⁹⁾ Tomkova obrana nejstarších dějin českých v Památkách IV. b, str. 13. apologie str. 21.—22.

arcibiskupa Willegisa, jmenuje se biskup moravský vedle Pražského a jiných jakožto přisedící arcibiskupův na tom soudě.²⁰⁾ Historická vědomost, která se zakládá na jediném slově v jedné písemnosti, nikdy za mnoho nestojí a nehodí se k tomu, aby před ní musil ustupovati skutek lépe dosvědčený, jakým jest prvotní veliký rozsah diecese Pražské. Při takovém stavu věci jest desaterá možnost, že to slovo uvádí v omyl; listina může býti podvržena nebo chybně opsána, jakož Palacký v archivě Vatikanském našel psáno *Moraviensis*, kde se rozumělo biskupství Murrauské (*Muraviensis*) ve Skotsku, anebo zase *dux Moraviae* místo *dux Meraniae*.²¹⁾ V listině z roku 976 může slovo *Moraviensis* státi chybně místo ještě jiného slova. Ani to není nemožné, že slova *Pragensis Moraviensis* znamenají biskupa jednoho; biskup Poznaňský býval toho času také jmenován biskupem polským. Jest však také možno, že r. 976 skutečně vedle biskupa Pražského Dětmara byl zvláštní biskup v Moravě, třeba právě Kosmův Vracen, kterýž jako světící biskup pomáhal biskupovi Pražskému ve východních končinách příliš veliké diecese Pražské, jakož přijímá a slušnými důvody podobným činí Dudík.²²⁾ Zvláštní diecese tomuto biskupovi nebyla vyměřena, sic by byla tak snadno nezanikla, ani sídlo mu nebylo ustanoveno, sice by v úřední listině náleželo jej jmenovati podle sídla, ku př. biskupem Olomouckým, a také by paměť o tom byla tak doprosta nezmizela. Ježto pak biskup Moravský zpomíná se 28. dubna 976, kdežto zakladací listina biskupství Pražského, jak níže ukážeme, byla vydána r. 973, teda tři léta dříve: onen záhadný biskup mohl býti poslán na Moravu teprva rok i dvě léta po založení biskupství Pražského, a teda existence jeho r. 976, ani kdyby měl svou zvláštní diecesi, není žádným důkazem proti tomu, že roku 973 byla Morava přičtena k diecesi Pražské.

7. Loserth namítá, že by hranice biskupství Pražského na severu potýkala se s hranicemi jiných něco starších biskupství. Přihledněme nejprve, jak tato výtká vznikla, a již z toho se dovtipíme, jak velkou nebo malou váhu má v ústech Loserthových. Moravský historiograf Dudík pokládá naši listinu vůbec za dosti spolehlivou, a má také za to, že dobře udává hranice diecese i říše české od r. 973, avšak s jednou výjimkou, pokud totiž se týče severních hranic. Dudík pronáší se o této výjimce (*Gesch. II. 42.*) těmito slovy: „K této otázce (zdali hranice diecesanské r. 973 srovnávaly se s hranicemi státními), ale jen pokud se týče severních hranic českých, dlužno nám odpověděti záporně, poněvadž by sice biskupství Žižské (Zeitz), Merseburské a Mišeňské, kteráž založena byla okolo r. 968, teda asi o pět let dříve, byla částečně zřízena na půdě státu českého, což se nám však dle tehdejších teritoriálních poměrů právních nezdá býti možné. Abychom se vyhnuli těmto neprístojnostem, přijímáme církevní hranice udané ve sjednocovací listině od r. 1086 za takové, jež stará moravská arcidiecese mívala dle staré tradice a snad dle zpráv r. 967 napsaných,

²⁰⁾ *Astipulantibus quoque assessoribus nostris, venerabilibus episcopis Spirensi, Vormatiensi, Pragensi, Moraviensi.* Cod. dipl. Mor. I. 97.

²¹⁾ Palackého *Dějiny* I.a261. nota 255.; téhož *Italienische Reise* str. 11.

²²⁾ Dudík, *Mährens Geschichte* II. 45.—50.

když v Římě poprvé mluvilo se o zřízení biskupství Pražského.“ Kde a kterými zejména krajinami by jmenovaná tři německá biskupství měla sáhati do obvodu říše nebo diecese české, to Dudík nenaznačil nijak jinak, nežli že praví o naší listině (II. 41.), jakoby ona také Hořejší a Dolejší Lužici připisovala k biskupství Pražskému. — Zeissberg, jenž bez těžkých studií také uznal za dobré, vyhlašovati naši listinu za podvrženou, odvolává se při tom netoliko na důvody Dümmlerem snesené, nýbrž již také na tento výrok Dudíkův, řka, že prý z něho „jest patrně viděti, že hranice kostela Pražského také k severu neshodují se s hranicemi biskupství Žičského, Merseburského a Míšeňského, a aby ten odpor se prikryl, že potřebí jest umělého rozumování“.²³⁾ Dudík, jak víme, neudal, kde by ta neshoda vězela; ale Zeissberg vidí z toho neudání patrně, že jest neshoda. — Loserth má tu výhodu, že se může odvolati nejen na Dudíka, nýbrž také již na Zeissberga; a nemaje takto zapotřebí, aby sám věc zkoumal, píše, jak následuje (str. 26.): „Mezi hranicemi udávají se také hranice na severu, ale také zde nachází se odpor, jehož ani nejmělejší rozumování nedovede zahaliti; neboť ze znění listiny od r. 1086 vychází, že udané hranice biskupství Pražského neshodují se s hranicemi dříve založených biskupství Žičského, Merseburského a Míšeňského.“ Jak vidíme, odpůrci naší listiny nestarají se o to, co by vlastně Dudíkova slova o neshodě hranic znamenati měla. Zdá se, že jim samým jest velmi nejasno, které hranice měly diecese Žičská, Merseburská a Míšeňská, a kde jsou ty hranice, ježto udávají se v zakladací listině biskupství Pražského. Loserth (str. 25.) přestal na těch vysvětlivkách hranic diecese Pražské, které r. 1851 Köpke učinil při vydání letopisu Kosmova v Pertzových Monumentech (SS. IX. 91.); Kópke zase vědomosti své o těch hranicích čerpal skoro vesměs z Dobnera (Ann. IV. 218—229.), jehož také cituje. Popíratí jest snáze nežli historicko-topografická studia konati anebo aspoň sledovati. Za posledních třicet let historická topografie dávných Čech, hlavně přičiněním Jirečkovým a Tomkovým, učinila veliké pokroky,²⁴⁾ bez nichžto neobejde se, kdo chce našemu zbytku zakladací listiny biskupství Pražského rozuměti, neřku-li o něm rozsuzovati. Co opominuli odpůrci, učiníme my, a ohledáme nejprve hranice biskupství Žičského, Merseburského a Míšeňského, pokud nám na nich záleží, potom pak budeme stopovati hra-

²³⁾ H. Zeissberg, *Miseo I. Archiv für österr. Geschichte*. 38. Band, str. 81.

²⁴⁾ Sem náleží Tomkova rozprava: Něco o pomezí země české za nejstarších časů, v *Čas. Česk. Mus.* 1855, 461. — Pojednání H. Jirečka: O starých cestách z Čech a z Moravy do sousedních zemí, *Čas. Čes. Mus.* 1856, II., 114.; Stezky přes pomezí české a moravské v ohledu válečném a obchodním, *Čas. Česk. Mus.* 1856, III. 90. Studie Herm. Jirečka o župách v dávných Čechách až do roku 1200 uveřejněné v Památkách archaeologických a mistopisných, díl II.; též o běhu kolonisace české až do roku 1200 tamže. Též Slovánské Právo, díl I. a II. s mapami. — Rozpravy V. V. Tomka O starém rozdělení Čech na župy a pozdějším na kraje, *Čas. Česk. Mus.* 1858 a 1859. K tomu jako dodatek přičísti se může můj článek: Nový důkaz, že v dávných Čechách dekanaty se shodovaly s župami, *Čas. Česk. Mus.* 1874, 147. Ke studiu pojednání Tomkových o župách českých hodí se dobře Historická mapa Čech rozdělených na dekanaty z doby předhusitské, kterou vydal jsem spolu s komentářem v Památkách arch., díl X, a zároveň v aktech Královské České Společnosti Nauk roku 1876.

nice biskupství Pražského, a to celé kolkolem, již z té příčiny, že dosud nebyly souvisle vykládány.

Biskupství Žičské a Merseburské, ježto byla zřízena zároveň s arcibiskupstvím Magdeburským nejspíš r. 968, dosahovala na jihovýchodě ku přirozenému rozhraní mezi tehdejšími Srbskem (nynějším královstvím Saským) a mezi zemí Českou, kteréžto rozhraní šlo po hřebetě hor Krušných v celé jejich délce, počínajíc na západě u pramenů řeky Elstery až k řece Labi, tam kde vychází z Čech.²⁵⁾ Hory tyto jakož i všechny jiné okolo země České byly pokryty hvozdem, jenž byl všude široký několik hodin nebo i mil cesty, a až do počátku XIII. století nebyl nikde valně mýten.

Co se týká diecese Mišeňské, není věc tak jednoduchá. Již r. 981 diecese Mišeňská rozšířila se k západu, do obvodu zrušené tehdaž diecese Merseburské, až k řece Mldavě čili Muldě (Leutsch 130), takže sousedila s diecesí Pražskou v horách Krušných od vrchoviška východní (Freiberské) Mldavy až k Labi, a pak ovšem i dále východně od Labe. Hranice diecese Mišeňské popisují se v podstatě stejně ve třech listinách, z nichž jedna datována jest 11. ledna 948, druhé dvě 29. října a 30. pros. 968; první dvě praví se pocházeti od císaře Oty I., poslední pak od papeže Jana XIII. Všechny tyto tři listiny jsou padělány teprva po r. 981, kdy diecese Mišeňská zvětšila se na západ; první z těch listin podařila se nejméně; to vše dokázal již před půl stoletím Leutsch, a s výsledky jeho zevrubného badání shodují se od té doby všichni znalci.²⁶⁾ Avšak rovněž tak obecně se přijímá, že věcné údaje těch padělaných listin nejsou smyšlené, nýbrž celkem dosti pravdivé. Dle těchto listin hranice biskupství Mišeňského šla od pramenů východní Mldavy po této řece až k ústí jejímu do Labe, potom kus vzhůru po Labi (až k ústí Černé Elstery), objímajíc kmeny psané Nisizi (mezi Labem a dolejším tokem Černé Elstery), Luzizi a Selpoli (v Dolní Lužici), až dosáhla řeky Odry někde pod ústím Nisy Lužické; potom pak šla po řece Odře nahoru až prý k jejímu prameni, odtud pak asi rovnou cestou ku prameništi Labskému, potom k západu a přes Labe tu, kde dělí se země česká od krajiny řečené Niseny, a lesem k západu až k vrchovišti východní Mldavy dříve již řečené.²⁷⁾ Dle toho obsahovala diecese Mišeňská tyto slovanské kmeny a kraje: Niseny, kteří přebývali na obou březích řeky Labe od hor Krušných až skoro ke městu Mišni; Glomače čili Dalemince na levé straně Labe; Susaly od Glomačů na sever; Nižice na obou stranách Labe; pak Milčany v Hořejší Lužici a v nynějších severních Čechách jak ve výběžku Rumburském tak i v okolí Libereckém a Fridlandském, pokud byly obývány; též k té diecesi náležela celá Dolní Lužice, kdež jmenují se kmeny Lužici, od nich na sever Selpuli (kteříž dle Šafaříka Star. II. 616.

²⁵⁾ Viz Leutsch, Markgraf Gero, v Lipsku 1828, str. 126—130., což zároveň najde se tam zobrazeno na mapě.

²⁶⁾ Leutsch, Markgraf Gero 130.—133. — Jakub Grimm v Göttinger gelehrte Anzeigen 1832, Stück 72, pg. 709. sq. — G. Köhler v Neues Lausitzisches Magazin, Görlitz 1850, 27. Band, pg. 249., 250.; tamže 1853, 30. Band, pg. 296. výsledek palaeografického ohledání.

²⁷⁾ Erben, Regesta pg. 29. Nro. 64. Úplné listiny má Codex diplomaticus Saxoniae regiae, 2. Haupttheil, 1. Band. — Leutsch 132., 133.

sluli snad Slubljané po řece Slubě), a od Lužiců na východ Žarované (Zara), jejichž východní hranici tvořila řeka Kviza a Bobr; konečně by k diecesi Míšeňské mělo náležeti celé hořejší levé Poodří, totiž nynější Pruské Slezsko na levém břehu Odry se župou Kladskou, Rakouské Opavsko, ba i částka nynější Moravy, neboť řeka Odra pramení se v Moravě východně od Olomouce na sever od Lipníka. Zdá se, že původcové těchto listin připsali západní Slezsko k diecesi Míšeňské toliko jakožto požadavek theoretický nebo jako svůj do budoucnosti plán, a že snad ani dobře nevěděli, kde Odra má svoje prameny.²⁸⁾ Netřeba sice pochybovati, že i pravá zakladací listina biskupství Míšeňského obsahovala též popis hranic, ale opravdu zajisté Slezsko tehdáž nebylo církevně spravováno od biskupů Míšeňských ani jim neplatilo desátkův; hlavní důkaz na to jest ten, že Slezsko nebylo podrobeno německým markrabům, pro jejichž držebnosti tak zvaná slovanská biskupství severně od Čech byla zřízena. Císař Ota I. daroval r. 970 Míšeňskému biskupství desátý díl poplatku, jež markrabě měl vybíratí ve pěti provinciích, totiž ve Glomačích, Nišanech, Milčanech, Lužici a v Dědoši (Cod. dipl. Sax. reg. I. pg. 11.); z těchto provincií toliko Dědoše připadá do pozdějšího Slezska; avšak, nehledě ani k naší listině biskupství Pražského, na základě vypravování Thietmarova k r. 990 o válečném tažení Boleslava II. dlužno určitě míti za to, že německé panství v Dědoši nebylo trvalé. Neboť když Mečislav Polský, jenž 13. července 990 stál vojensky nepochybně na pravém břehu Odry nedaleko Krosna, nechťel Boleslavovi Českému navrátiti země jemu odňaté, tento jal se pustošiti krajinu na levém břehu Odry a vydobyl tam také jednoho hradu. V okolnostech Thietmarem líčených (viz zde str. 5.) rozumí se tuším samo sebou, že tyto nepřátelské skutky Čechův nedály se na půdě od Němcův opanované, nýbrž v krajině osazené knížetem polským, proti němuž to tažení české směřovalo; teda Čechové neplenili v župě Selpuli v levo od Bobra, kdež zastavilo se vojsko německé Polákům na pomoc přišlé, nýbrž patrně v župě Dědošské v pravo od Dolního Bobra. Nepochybně krajina Dědošanův také náležela k té velké zemi, kterouž Mečislav před tím knížeti českému odňal.

Kromě dotčeného darovacího listu z r. 970 nenaskytá se ani v X. ani v XI. věku žádná listina, kterouž by biskupství Míšeňskému bylo něco darováno v pozdějším Slezsku, nýbrž všechny statky jemu darované leží západně od Kvizy a Bobra. Zbývá však ještě uvážiti listinu vůbec za pravou uznávanou, danou ve Frankfurtě 6. prosince 996 (995? Cod. Dipl. Sax. reg. I. 21.); císař Ota III. ustanovuje v ní hranice biskupství Míšeňského týmž způsobem, jakž činí podvržené listiny, teda počítaje k němu levé poríčí Odry až ku pramenům této řeky. Vime však z Ibrahima, Thietmara i z Kosmy, že Slezsko dříve a dilem iestě tehdáž r. 996 náleželo k Čechám, dilem pak od r. 990 nejspíš bylo přivtěleno k říši polské, s čímž vším dobře se shoduje úplný ne-

²⁸⁾ Současný biskup Pasovský Pilgrim fabrikoval právě toho času mnoho šelijakých listin, které měly dokazovati, že Morava i Uhry náležejí k jeho diecesi, a spolu že on jest arcibiskupem Laureackým (Lorch). Důkaz o tom jest účelem spisu Dümmlerova: Pilgrim von Passau, v Lipsku 1854.

dostatek zpráv o německém panování ve Slezích. Zjevný odpor, ve kterém s tím vším stojí listina Otova, nemůžeme jinak si vysvětliti, nežli za to majíce, že v císařské kanceláři ku prosbě biskupa Mišeňského opakovali čili prostě opisovali ustanovení hranic dle způsobu již dříve obvyklého; avšak tehdáž r. 996 ve příčině Slezska mělo to tak malou praktickou platnost, jak málo r. 1086 na to se pomýšlelo, aby doslovným potvrzením starých hranic diecese Pražské Slezsko a Malé Polsko opravdu byly přivtěleny k diecesi Pražské.

Opravdu diecese Mišeňská dle všech pozdějších svědectví nikdy se nevztahovala na krajiny slezské, nýbrž východní její hranici tvořila řeka Kviza od pramenů svých na pomezí českém až k ústí svému do Bobra, potom pak řeka Bobr až ke vtoku svému do Odry.²⁹⁾ A tak skutečné rozhraní mezi diecesemi Mišeňskou a Vratislavskou za následujících věků srovnávalo se s politickými hranicemi lužicko-slezskými, které až do počátku našeho století šly také zhruba podél Kvizy a Bobra.

(Dokončení.)

²⁹⁾ Také Leutsch str 127., kde popisuje rozsah prvotní diecese Mišeňské před rokem 981, představuje si, že nešla k východu dále, než kam sáhala moc markhrabí Mišeňských a Východních, t. j. k dotčené již východní hranici lužické. Na mapě však přikreslil západní Slezsko k diecesi Mišeňské dle padělaných listin. Historický atlas Spruner-Menkův vydaný 1880 na listě 42. ukazuje východní hranici diecese Mišeňské podél Kvizy a dolního Bobra zrovna tak, jako na listě 31. východní hranici kmenů psaných Milcieni, Zara a Selpuli.

SBORNÍK HISTORICKÝ.

Ročník I.

← 1883 →

Svazek II.

O rozsahu říše české za Boleslava II.

Se-psal a dne 19. února 1883 ve schůzi Král. Č. Společnosti Nauk četl

Dr. J. Kalousek, universitní professor v Praze.

(Dokončení.)

Obejdeme nyní hranice biskupství Pražského, tak jak udány jsou v listině r. 1086. Text uvedený již zde na str. 2. budeme rozebíratí kus po kuse.

a) Termini autem ejus occidentem versus hii sunt: Tugost qui tendit ad medium fluminis Chub. Již Palacký ukázal (I. a 252., b 418.), že Tugost, Tuhošť, jsou Domažlice, a Chub že jest řeka v Bavořích, kteráž tekouc z nynějších Čech, vlévá se v Bavořích u města Kouby do řeky Řezné. Klášter Kladrubský měl některý podíl z mýta vybíraného na stezce přes pomezí zemské u Domažlic, kteréžto místo při dvoji zmínce o tom jmenuje se r. 1183 Tugast a r. 1186 Domaseliz (Erben Reg. 169., 177.). Že jméno Tugost, Tugast znělo by po novočesku Tuhošť, zjištěno jest dosavadním jménem Tuhošťského vrchu, jenž se nachází u levého břehu řeky Úhlavy severozápadně od Švihova; tento vrch Tuhošť kromě jména nemá ovšem nic společného se hradem Tuhošťským v Domažlicích.³⁰⁾ V latinských listinách XIII. století slove to město Taust (Emler Reg. 356., 645.); v papežské listině r. 1310 čte se: de Domazlicz opido, Thust vulgariter nuncupato (Eml. Reg. 971.). Německý překladatel Dalimilovy Kroniky ve XIV. století rovněž psal Taust nebo Tust, z čehož jest nynější německé jméno Taus. Když jest Tugošť takto dokonale zjištěna, nemůže býti pochyby o řece Chub. Tato řeka i město při jejím ústí položené měly vždy společné jméno. ěmec Thietmar Merseburský píše (III. 5.) k r. 976, že císař Ota II. aceje se od Plzně přišel do hradu svého řečeného Camma. Ve II. století psali v Bavořích Chambe (Erb. Reg. 374., Eml. Reg. 355.).

³⁰⁾ Domnénku, kterou hrabě Eugen Černín pronesl v Památkách VI. 56., že Wogastisburgem z doby Samovy měl se rozuměti tento vrch Tuhošť, dlužno zůviti při její váze.

Nyní Němci to město píší Cham, ale vyslovují je v tom okolí tak, jako německé slovo Kamm; říčku však psávají Chamb. Povšimnutí zasluhuje, že Kosmas sám místo zčeštělého jména Chub psal ve kronice své Kamb, nebo dle variantů Kanb, Kamba (Pram. II. 81. k r. 1040). Rovněž Jarloch psal Chamb (Pram. II. 468.). Vypadá to, jakoby těmto Čechům byla povědoma již jen forma německá a ne zčeštělá. V XV. století vyskytá se novější český tvar Kúba (St. letopisové 119. Archiv Český I. 267., 320.), nyní Kouba. Filologicky dá se přechod od Chamb ke tvaru Chub i Kúba vyložit tak, že prvotní *am* přešlo před souhláskou jak obyčejně v nosovku *u*, ze které čeština vytvořila si čisté *u*, nyní *ou*. — Balbín v Epitome (pg. 205.) nerozuměl jménu Tugast i pomínul je, a ze jména řeky Chub udělal si Chebbe, jinak Ohři, domnívaje se, že ta řeka slula někdy tak jako povědomé město při ní. O sto let později Dobner (Annal. IV. 218.) vyhlásil Tugost za Smřčiny, ačkoli znal Letopisy Hradištsko-Opatovické, které Domažlickou porážku Němců roku 1040 výslovně kladou k Tuhošti (prope Tugocz, Prameny II. 389.), a místo Chub četl Cheb, vykládaje to za řeku Ohři. Ani Pubička (Chron. Gesch. Böhmens IV. a 18.) nepokročil dále; nevěděl, má-li slovem Tugast rozuměti nějaký les nebo krajinu, a jméno Chub měl za Ohři, i mínil, že přítomnými slovy rozumi se krajina od Falce až ku Kadani, kdež řeka Ohře má svůj prostředek. Dobner a Pubička netušili, že v X. věku ani Chebsko nenáleželo k Čechům, tím méně Smřčiny, a že Loketskou popisuje se v naší listině pod jiným jménem, Za Dobnerem šel Kópke, a za Kópkem překládá bez obavy i Loserth: „Tugost (das Fichtelgebirge) bis zur mittleren Eger“ (str. 25.); i jest věc věru pamětihodná, že historik, který chce kritisovati staré dějiny české a vyhazovati z nich vzácné prameny, opominul poučiti se od novějších badatelův o těchto pramenech, co vlastně v nich jest obsaženo, nýbrž ustrnul na přemoženém dávno stanovisku, na které chybnou konjekturou z nedostatečné vědomosti postavil se přede dvěma sty lety Balbín. — Tomek v pojednání svém O starém rozdělení Čech na župy (Č. Č. M. 1859, 168.) poznamenal, že slovy: „Tugost, qui (quae) tendit ad medium fluminis Chub = ježto se vztahuje až k rozhraní řeky Kouby“ musí se rozuměti župa Domažlická, poněvadž ona, ne hrad Domažlický, mohla se vztahovati až k rozhraní Kouby v pomezím lese s Bavorsy. Toto připomenutí jest nám stále míti na paměti také při dalším určování hranic v Čechách i ve Slezsku: místním jménem vždy rozumí se župa, krajina nebo kmen přebývajcí v ní, a nikoli pouze hrad nebo osada. Rovněž šťastný zdá se mi býti výklad Tomkův, že „usque ad medium fluminis“ neznamená „až do prostředka řeky“, nýbrž „až do rozhraní řeky“, t. j. až do rozvodí mezi řekami Radbuzou českou a Koubou bavorskou; bylť tehdáž obvyčej velice rozšířený, určovati hranice rozvodím.

b) Zelza, variant Zeyza. Jméno toto jest nesrozumitelné. Pa-lacký (I. b 393.) projevil domněnku, že snad má se čísti Myza, t. j. župa při nejhořejším toku řeky Mže, kterýžto kraj (regio) r. 113: u pokračovatele Kosmova slove Mežsko (Mesko), později pak slu krajem Stříbrským. Tomek přistoupil plně k této konjektuře (Č. Č. M. 1859, 181.; Apologie 17.), a ovšem nezbyvá nic jiného, uvážíme-li, že dále hned označuje se krajina Sedlecká čili Loketská, a mezi žu-

pami Domažlickou a Sedleckou byla právě jen župa Mežská, a to při pomezí zemském. — Dobner (Ann. IV. 218.) dal se svéstí podobou slov Zeyza a Zeitz, i hledal tuto hranici východně od řeky Saly v okolí města řečeného nyní Zeitz, kdež r. 968 zřízeno bylo biskupství; tehdyž to místo psalo se Citice, Cici, Ciza a podobně; dvojhlaska *ei* ve slově Zeitz vznikla z původního *i* dle způsobu německého teprva po Kosmovi. Že domysl Dobnerův jest zhola libovolný a nikterak se nehodí, netřeba doličovatí.

c) Zedlica jinak Zedlicane. Tím se rozumí župa Sedlecká čili župa Sedličanů, kteráž pod tím jménem vyskytá se v několika listinách až do počátku XIII. století, později pak nazývala se krajem Loketským.³¹⁾

d) Liusena jinak Lucsane. O Lučanech, jednom z kmenů slovanských v Čechách usedlých, zachoval nám dosti hojně zprávy Kosmas; přebývali při řece Ohři okolo pozdějšího Žatce, vojvoda jejich však někdy panoval také nad krajinami západnějšími v Čechách, zejména také nad Sedličany a Mežskem, tak že z bývalého panství Lučského bylo později za věku Kosmova patero žup. Nejlepší vysvětlení všech zpráv o Lučanech podal Tomek (Č. Č. M. 1858, 492.—500.).

e) Dasena, jinak a lépe Dacane nebo Daciane, jsou Děčané po obou stranách střední a dolejší Ploučnice; hlavní hrad jejich byl Děčín při vtoku této řeky do Labe. Věc ta nyní nade vši pochybnost vyvýšená (Pam. II. 264., Č. Č. M. 1859, 179.), byla Dobnerovi ještě tak temná, že hádal také na město Duchcov.

f) Lutomerici jest kmen Litoměřců v soujmenné župě po obou stranách řeky Labe okolo dosavadního města Litoměřic.

g) Lemuzi usque ad mediam silvam, qua Boemia liminatur. Tento kmen dal badatelům mnoho práce. Dobner prvotně (v Annalech III. 616.) míní, že by se mělo čísti Lebuzi, i pokládal to mylně za jedno s Thietmarovou (I. 9.) urbs Liubusua, a oboje mylně stotožňoval se Zhořelcem; později zase (Ann. IV. 220.) míní, že Lemuzi znamenají krajinu Žitavskou mezi dvěma severními výběžky Čech. Kópke a po něm Loserth přidali k Žitavsku toliko znamení otázky. Nynějším znatelům dějin českých jest však povědomo, že hranice zemská v X. věku šla po rozvodí mezi poutím Labským a Nisou, tak že ani nynější výběžky Rumburský a Fridlandský, ani okolí Žitavské nenáležely k zemi ani k diocesi české, i dostaly se k nim teprva v XI. věku (Jireček, Slov. právo II. 5.) nejspíš udělením od císaře Jindřicha IV. králi Vratislavovi. Prvotně všude šla hranice česká po lesnatých horách, a sice po rozhraní vod, čemuž říkali prostředek hvozdu = media silva. Palacký (I a. 253.) k Lémuzům udělal toliko znamení otázky, nechť se odvážiti žádného výkladu. Šafárik ve Starožitnostech (II. 465.) kladl Lémuzy do okolí pozdějšího hradu Bezděze; k tomuto mínění přistoupil H. Jireček (Pam., II. 264., Slov. Pr. I. 51.—53.). Tomkovi však podařilo se z několika okolností provéstí složitý důkaz veliké pravděpodobnosti, že

³¹⁾ Palacký I. b. 415., 416. — Tomek v Č. Č. M. 1858, 494., 497. — H. Jireček v Památkách II. 217., Slovanské právo I. 56., 57. — O poloze bývalého župního hradu Sedlice blíže města Karlových Varů viz Památky VIII. 570.

Lémuzi sluli obyvatelé župy v porůčí řeky Biliny, kterážto župa za Kosmy i později slula Bilinskou buď po řece Bilině nebo po hradě Bilině, i že v starších dobách jméno Lémuzů vztahovalo se snad také na Litoměřice a Děčany; důmyslného důkazu Tomkova zde opakovati nemohu, jestli dosti obšírný.³²⁾ Co se jména Lémuzův dotýče, bylo ono za času Kosmova snad již vyšlé z paměti, neboť se vztahem k této severní krajině nevyskytá se nikde jinde než v naší listině; totéž jméno zachovalo se však podnes jakožto jméno vesnice u Českého Brodu, kteráž nyní slove Limuzy, a dle formy náleží ku prastarým vesnicím v Čechách, majíc statky rozestavené v podobě podkovy. Táž ves vyskytá se ve dvou listinách z r. 1227, kdež píše se Lemusi;³³⁾ náležela do té doby Kojatovi Hrabšici ze Hněvína Mosta, teda z Bilínska čili z Lémuzův, což zasluhuje povšimnutí; z rodu Hrabšicův již ve století XI. a XII. bývali županové Bilinští, jakž možno souditi dle opakujících se osobních jmen (Jireček, Slov. pr. II. 66.).

Nyní teda již víme, že hranice biskupství Čížského, Merseburského a později Mišeňského, šla po hřbetě hor Krušných od pramenův Elstery až k Labi u Hřenska. A biskupství Pražské dosahovalo od jihu k též hranici v horách Krušných, při kteréž na straně české sídlili nejzápadněji Sedličané, uprostřed Lučané, na východě Lémuzi. Severní hranice těchto pohraničných kmenů dosahovala až do prostřed hvozdu, t. j. k rozvodí mezi Ohří a Bilinou se strany jedné, a mezi porůčím Elstery a obojí Mldavy se strany druhé. Následovně byla v těch stranách co nejdokonalejší shoda hranic biskupství Pražského a oněch tří německých diecesí. Biskupství Čížské a Merseburské nikde jinde nesousedilo s diecesí Pražskou; i jest již patrné, že ti, kteří s lehkou myslí jeden po druhém opakují výtku o neshodě hranic těchto dvou diecesí s Pražskou, sami nedovedli by udati, kde ta neshoda vlastně vězí, a jen ledabylo něco tvrdí, sami nevědouce co.

h) Deinde ad aquilonalem hii sunt termini: Psovane. Palacký (I a. 253.) ani tohoto jména nechtěl určití, opatřiv je toliko otazníkem;

³²⁾ Najde se v Č. Č. M. 1859, 174.—182., 186., 187.; srovnej Apologii 21.

³³⁾ Dobner, Monumenta IV. 257.—259; Erben, Regesta 332, 333. V jedné z těch listin, ježto jest testamentem Kojatovým, mluví se sice tak, jako by ves Lémuzy tam jmenovaná ležela v Moravě; ale jest to omyl, na nějž upozornil již Tomek v Dějepise Pražském I. 430., a jenž dal by se opravití interpunkcí. Kojata odkazuje totiž klášteru Zderazskému: „In Moravia Bvdicowici, Koietici, Jurinouici, Tlustovsi, Lemusi, Sestoiowici Ostrasan.“ Toliko první dvě ze jmenovaných dědin nacházejí se i nyní skutečně v Moravě, totiž Budíkovice (na Šemberově mapě stojí libovolně předělané jméno Bohdíkovice) severně od Třebíče, a Kojetice jižně od Třebíče. Jurinovice nebo Jiřinovice nenalézají se nyní ani v Moravě ani v Čechách. Následující čtyři vesnice nadarmo hledají se v Moravě, ale všechny najdou se v Čechách: Tlustovousy, Lémuzy a Šestajovice jsou u Českého Brodu blízko vedle sebe. Bratr Kojatův Všebor r. 1238 v témž sousedství daroval ještě ves Horušany (Erb. 441) témuž klášteru Zderazskému, kterému Kojata všechny vsi zde jmenované odkázal; že se tu rozumějí tyto vsi v Čechách, dotvrzuje se zápisem, jež císař Sigmund r. 1436 vydal na Tlustovousy a Horušany, vsi někdy kláštera Zderazského. (Archiv Český I. 496.) Ostrasan nehodí se snadno na žádné jiné místo v Čechách ani v Moravě lež na Ostřešany, vesnici u Pardubic, kdež Kojata dle téhož testamentu měl také Matarow = Mateřov, Sezemice, Zminné a Někovic. Dle tohoto výkladu není pochyby, že Kojatovy Lémuzy nebyly v Moravě, nýbrž u Českého Brodu; v jeho testamentě po jméně Koietici anebo Jurinouici měla by se udělati tečka.

avšak jiní badatelé³⁴⁾ před ním i po něm neváhají přiložiti plnou viru staré tradici, že Mělník dříve slul Pšov; již Dalimil a legenda Křišťanova ve XIV. století obsahují toto vysvětlení ke zprávě Kosmově,³⁵⁾ ježto praví o Lidmile, že byla dcerou Slavibora župana Pšovského; a výklad ten potvrzuje se dosavadním jménem potoka Pšovky, který vlévá se do Labe u Mělníka pod vesnicí Šopkou, jež prvotně zajisté také slula Pšovka. S Tomkem musíme přijmouti za jisté, že sídla Pšovů vztahovala se od Labe na severovýchod až k horám Ještědským, po kterých tehdaž šlo pomezí zemské, neboť sic jinak nebylo by potřeba jmenovati ten kmen při vytýkání hranic diecesanských. Tomek také míní, že jméno Pšováné, jsouc odvozeno od hradu, sotva bylo nejstarším jménem toho kmene; kdybychom se mohli spolehnouti na slovanský prolog o sv. Lidmile, jenž vydán jest v Pramenech I. 123. dle Moskevského rukopisu ze XIII. století a v pravoslavných chrámech dosud bez věcné proměny každoročně se čítá, byl by starší název Pšovův Srbové, neboť se tam praví: „Blažená Lidmila byla ze země srbské, knížete srbského dcera.“ V tom případě i v Čechách přebývali by Srbové vedle Charvátů, jako v X. století severně od Karpat jmenují se vedle sebe Veliké Charvátsko a Veliké Srbsko, a jako jižně ode Drávy a Dunaje usadili se Charváti a Srbové vedle sebe.

ch) Ghrovati (jinak Chrouati) et altera Chrovati. Že to je dvojce Charvátsko čili dvě župy Charvátův, o tom není žádné pochyby. Šafařík (II. 462.) kladl je do hor Krkonošských. H. Jireček bez udání důvodů vykázal těmto dvojím Charvátům sídla velice rozsáhlá, pokládá je za obyvatele celého hořejšího Polabí od Pšovův nahoru; zejména nedávných krajů Boleslavského, Bydžovského a Hradeckého; Slavníka Libického má Jireček za knížete Charvátského.³⁶⁾ Naproti tomu výkladu dlužno položití důraz na tu nepochybnou a rozhodnou okolnost, že úryvek ze zakladací listiny biskupství Pražského, jenž se nám zachoval, výslovně vypočítává hranice (termini) této diecese a skutečně jmenuje kmeny přebývající na pomezí tomto;³⁷⁾ Charváti však, kdyby zaujímali vůbec východní Čechy, nemohli by se slušně nazvati pohraničným kmenem této diecese, neboť za nimi na východ náleželo k ní ještě celé přilehlé Slezsko. Pročež dlužno přijmouti mínění Tomkovo, že tito Charváti přebývali v krajině dosti skrovné od Pšovův na východ při horní Jizeře v pozdějších dvou dekanatech

³⁴⁾ Pubička IV. a 18.; Šafařík ve Starožitnostech II. 464.; H. Jireček v Pam. II. 266.; Tomek v Č. Č. M. 1859, 186., Apologie 21. Loserth píše Psowo bez výkladu.

³⁵⁾ Dalimil kap. 25. v Pramenech III. 52. — Křišťanova legenda v Pram. I. 204. — Cosmas I. 15. v Pram. II. 28.

³⁶⁾ H. Jireček v Památkách II. 267., Slov. Právo I. 53.—55.

³⁷⁾ Tomek v Č. Č. M. 1859, 186., 192., 193. Apologie 21. Tomkovo určení harvátů nerozdílně souvisí se samými základy, na kterých Tomek hleděl dopátrati starého rozdělení Čech na župy; jeden z těchto základů jest ten, že staré župy slyšely, ač ne bez výjimky, srovnávaly se s pozdějšími dekanaty. Jako v tomto případě tak i jinde, kde tato theorie Tomkova odchyluje se od Jirečkovy soustavy žup, řídí se se vesměs oné prvější, kterouž hleděl jsem i novým důkazem opatřiti Č. Č. M. 1874, 147. — Jediná výjimka od pravidla, že naše listina vyčítá jen kmeny při hranicích, jsou Litomiřici; to bylo Tomkovi jedním důvodem, aby Litomiřice Děčany pokládal za větve Lémuzův; Apologie 21.

Turnovském a Hradištském: tu skutečně byli na pomezí naproti diecesi Míšeňské, k níž tehdaž náleželo celé pohoří řeky Nisy jak v Lužicích tak i v nynějších Čechách.

i) Slasane jsou Slezané, kmen slovanský, jenž přebýval jen v malém díle pozdějšího Slezska, totiž při řece Sleze (něm. Lohe), kteráž prameníc se na sever od Frankenšteina, přichází k městu Němči (Nimptsch), a tekouc stále k severu, vlévá se u Vratislavě do Odry. Kraj, ve kterém tito Slezané bydlili, jest nám dobře povědom z kroniky Thietmara Merseburského (VII. 44.), jenž vypravuje k r. 1017, že hrad Němči (urbs Nemzi) stojí v župě slezské (in pago Silensi), kteráž prý obdržela jméno „po vrchu velmi vysokém, jenž za příčinou své podoby i velikosti, když prokláté pohanství tam průchod mělo, od obyvatelův nad miru ctěn byl“. Od města Němči na severozápad strmí homolovitý vrch jménem Sobota, něm. Zobtenberg; tato hora při slovích Thietmarových připadá hned na mysl, a ve srovnalosti s Thietmarem také v listině r. 1351 slove mons Zlesie.³⁹⁾ Jméno Slezanů, necht' již vzato jest od řeky nebo od hory anebo od obou, přešlo později také na jiné kmeny, přebývající v hořejším pohoří Odry jak na levé tak i na pravé straně.

j) Trebowane nejmenují se nikde jinde než toliko v naší listině. Leutsch (203) položil je na zdarbůh jižně od Slezanů mezi řeky Nisu Kladskou, Opavu a Odru, nemaje ovšem k takovému umístění žádného důvodu. Ještě chybněji smyslili sobě Dobner (IV. 221.) a Pubička (IV a. 19.), že prý Trebované bydlili u Zhořelce v Hořejší Lužici, poněvadž prý Zhořelec za dávna slul Drevnov, z čehož prý se mohlo utvořit jméno Drebované a Trebované. Toho se chytili historikové polští Naruszewicz a Lelewel, dělajíce toliko ze Drevnova Drebov. Kanovník Vyšehradský k r. 1131 ovšem praví (Pram. II. 212., 213.), že hrad Zhořelec toho roku stavěný slul dříve Drenov (variant Dřevnov). Šafařík (II. 618.) dobře upozornil, že není důvodu, aby Trebované spojovali se s Drenovem; avšak sám pustil se za Kropfem na cestu rovněž tak matnou, klada Trebovany do Dolní Lužice k městu, jež se nyní německy nazývá Triebel, a v listině r. 1301 psalo se Trebule. Šafaříka přidržel se v tom Dudík (Gesch. I. 314.), a Loserth místo Trebovanů jmenuje už prostě Lužici. Soudíce dle německé vesnice Triebel, jež stojí v Čechách u Plané a slove po česku Třebel, můžeme za to míti, že také lužické město Triebel = Trebule slulo Třebel anebo snad Třebovel; od těchto pak jmen nemůže býti odvozen název Trebovanův. H. Jireček ve Slov. Právě (I. 37. a na mapě) klade Trebovany do Slezska na levý břeh Odry, na sever od Slezanův, západně od města Vratislavě; toto umístění zdá se mi býti jediné správné a to proto, že naše listina jmenuje Trebovany mezi Slezany a Bobřany, a ježto ten pořádek bez pochyby jest zeměpisný, připadají Trebované patrně do prostřed mezi řeky Slezou a Bobř. Dle mého zdání jméno Trebovanův

³⁹⁾ Šafařík ve Starožitnostech II. 425. uvádí z listiny 1351 slova: in oppide Czobotha prope montem Zlesie, maje za to, že v tom jest chyba, poněvadž r. 1376 psáno mons Czobothus. Avšak Sobota něm. Zobten jest skutečně také město pod tím vrchem, i není nemožné, že vrch Sobota dříve jmenoval se vrchem Slezským nebo nějak podobně.

odvozeno jest od nějaké řeky řečené Třebová.³⁹⁾ Jmen místních od téhož kmene utvořených jest a bylo ve slovanském světě veliké množství, jak se každý může přesvědčiti, prohlédne-li si v topografických slovnících jména, jejichž začátek jest Treb, Třeb, Tereb, i Trieb a Trüb a j. Která ze slezských řek to jest, po které snad Třebované obdrželi svoje jméno, na ten čas nelze věděti. Toliko připomínám, že nevíme, jak se jmenovala po slovansku řeka Katzbach, ač jistě měla někdy slovanské jméno; teče mimo Lehnici v těch místech, kde asi nejspíš Třebované přebývali; jedna ves stojící v jejím poříčí, ač ne u ní, severozápadně od města Javora slove nyní Triebelwitz.

k) Boboran, variant Bobrane. Jméno ukazuje, že tento kmen přebýval u řeky Bobra, kterou také Thietmar pod tím jménem znal, vykládaje je ze slovanštiny (Pober dicitur sclavonice, castor latine VI. 19.). Pramení se za Žaclérem na východní straně jižních Krkonošů, teče k severu mimo Löwenberg a Boleslavec, a přijmouc mezi Sprotavou a Zahání s levé strany přítok Kvizu, vlévá se u Krosna do Odry. Poněvadž víme, že při dolním jejím toku v pravo i v levo, t. j. v potomním Slezsku i v Dolní Lužici, přebývali kmenové jiných jmen, musíme míti za to, že Bobřané sídlili u hořejšího toku Bobra, teda východně od řeky Kvizy. V jiných pramenech jméno Bobřanů se nevyskytá.

l) Dedosane (varianty Dedosese, Dedosene), usque ad mediam silvam, qua Milcianorum occurrunt termini. Co se jména týče, Šafařík (II. 424.) měl za to, že župa slula Dědoše, a obyvatelé Dědošané. Thietmar zmiňuje se o nich několikráte; k určení jejich sídel nejdůležitější jest místo (IV. 28.), kdež vypravuje, že císař Otta III. putuje z Míšeň do Hnězdna r. 1000, přišel přes Milčany do župy Dědošské, kdež kníže Boleslav Chrabrý přišel mu vstříc do města řečeného Ilua, což Leutsch (202) a jiní vykládají za Halbau nebo Eilau nad středním Bobrem (Spruner-Menke č. 37.). Všichni badatelé shodují se v tom, že Dědošané přebývali mezi Dolejším Bobrem a Odrou. Dodatek v naší listině uvedený: „až do prostřed lesa, kdež jsou hranice Milčanův“, náleží tuším vlastně k Bobřanům a ne k Dědošanům. Neboť Bobřané mohli v lese někde u řeky Kvizy na dlouhé čáře sousediti s Milčany, kteří přebývali v Hořejší Lužici západně od Kvizy; Dědošané však měli na západě za řekou Bobrem za sousedy Žarovany a župu Selpuli, Milčanův pak snad ani se nedotýkali. Také zdá se, že jako v Čechách jmenují se Děčané (Litoměřici) a Lémuzi v pořádku obráceném, než by náleželo, že tak i při vyčítání kmenů slezských pořádek se obrátil, a měli by vlastně jmenovati se napřed Bobřané, pak Dědošané, Třebované a Slezané.

Nyní již jest zjevno, jak nedůvodná jest výčitka, že by naše listina přičítala Hořejší a Dolejší Lužici k diecesi Pražské, a že by hranice našeho biskupství potýkaly se tam s obvodem biskupství Míšeň-

³⁹⁾ V Čechách jmenovala se tak říčka, jež přicházejíc od hranic moravských, vlévá se ve městě Ústí do Tiché Orlice; že se jmenovala Třebová, dosvědčeno jest listinou z r. 1167 (Erb. 140.); u této řeky Třebové blíže pramenů stojí ves Třebovice (něm. Triebitz, r. 1304 Tribovia brevis), níže při jejím toku jest město Česká Třebová, a ještě níže ves Třebová Dlouhá, něm. Langetriebe.

ského. Listina Pražská nic v Lužicích nepřičítá k diecesi Pražské, a následovně mezi naší listinou a listinami Mišeňskými ve příčině Lužic žádné neshody není. Řeči liché o takové neshodě povstaly z omylu anebo z nedůvodných výkladů: Dobner položil Lémuzy ke Zhořelci a později k Žitavě, Pubička klade Třebovany ke Zhořelci do Horní Lužice, a Šafařík za Kropfem tytéž Třebovany přestěhoval do Dolní Lužice. To vše jsou určení nedůvodná a pravdě nepodobná. Jest však neshoda mezi listinami Mišeňskými a listinou Pražskou o Slezsko; dle oněch listin náleželo by celé levé Poodří ve Slezsku, v Moravě i v Čechách (župa Kladská) od r. 968 k diecesi Mišeňské, naše pak listina zase přiděluje ty krajiny r. 973 k diecesi Pražské. Mišeňské zakladací listiny, které se nám zachovaly, jsou sice padělané teprva r. 981 nebo později, avšak dle pravé listiny Otovy r. 996 podobá se, že také prvotní zakladací listina biskupství Mišeňského potahovala k němu krajiny slezské. Dle toho, co nahoře (sr. 14.—16.) jsme vyložili, musíme mít za to, že duchovní příslušnost Slezska k Mišni byla po nejvíce jen nárokem a touhou, a to zrovna tou měrou, jako světská závislost Slezska na německých markrabích: r. 970 Dědošané nejspíš platili Němcům; 973 větší díl Slezska i s Dědošany počítají se k Čechům; 990 Dědošané a velký díl ostatního Slezska jest podroben Mečislavovi polskému, ač Boleslav český toho zpět dobývá; 999—1000 celé Slezsko se přivtěluje světskou a duchovní správou k říši polské, ač v letech 1005—1017 Němci zase pokoušeli se dobytí severního Slezska. Kdyby listinám Mišeňským přikládal dokonalou věru, a mínil že r. 973 západní Slezsko nemohlo býti přiděleno k diecesi Pražské, poněvadž již r. 968 bylo připočteno k diecesi Mišeňské, ten by touž obtíž musil namítnuti také proti nedlouho pozdějšímu zřízení diecese Vratislavské. Jako r. 1000 císař Ota III. mohl založiti biskupství Krakovské a Vratislavské i jiná v Polsku, netázaje se o svolení biskupa Poznaňského, jenž si počítal právo k celému Polsku (viz zde str. 10.), i nevšímaje si ve Slezích starších práv biskupů Pražských ani svého listu r. 996 daného Mišeňským, tak mohl také r. 973 císař Ota I. přisouditi západní Slezsko k diecesi Pražské, třeba by r. 968 přičtena byla ta krajina k Mišni. Obtíž v obou případech jest stejná a ovšem také stejně překonatelná.

m) *Inde ad orientem hos fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir.* Zde jest v uvádění hranic veliký skok, kterým se dostaneme ze Slezska přímo do východní Haliče; tam od nynějšího města Lvova na východ, od Brodův na jih pramení se řeka Bug, kteráž tekouc severně až ke Břešti Litevskému, dostane se potom tokem západním pod Varšavou do Visly. Mezi badateli nebylo nikdy pochyby, že v naší listině rozumí se tato řeka, a sice toliko její hořejší běh. Jménem Ztir rozuměli někteří čeští dějepisci ⁴⁰⁾ řeku Stryj, pravý přítok Dněstra ve východní Haliči, který pramení se v Karpatech, a teka mimo měst Stryj, vlévá se do Dněstra jižně ode Lvova. Avšak řeka jménem Stryj skutečně existuje; pramení se jižně od města Brodův, a tokem severo-

⁴⁰⁾ Palacký Děj. I. a 253.; Dudík Gesch. I. 316 ke slovu Stry učinil otázku ob es nicht der Stry ist? Dříve 1858 Dudík Herzogthum Troppau 234., jmenova prostě Stryj.

východním mimo Luck dostane se nedaleko města Pinska do řeky Pripetě, kteráž nad Kyjevem vlévá se do Dněpra. Již sice Dobner (IV. 224.) i Pubička (IV a. 19.) věděli o řece Styru, ale ještě r. 1864 Polák Bielowski měl spravedlivou příčinu ukazovati na chybu, které dopouštěli se někteří naši historikové; Bielowski také upozorňuje, že řeky Bug i Styr mají společné prameny, a že to bylo již povědomo Dlugošovi.⁴¹⁾ Zdá se, že právě toto společné vrchovisko řek Bugu a Styru platilo jako za mezník na východní hranici diecese Pražské. Tím, že na místo Stryje přichází řeka Styr ke svému právu, nemění se ve věci hrubě nic, neboť Stryj jest od Prahy k východu bez mála tak vzdálen jako Styr, a krom toho v naší hranici zůstává vždy mnoho neurčeného, totiž celá hranice severní ze Slezska až k vrchovisku Bugu a Styru, a pak zase odtud až ku Karpatům. Snad ani ve skutečnosti tyto hranice říše české nebyly dosti určity a ustáleny, a jmenovitě tuším působení biskupa Pražského sotva kdy opravdově zasáhlo až do těchto nejvýchodnějších končin jeho převelické diecese.

n) Cum Cracou a civitate provinciaeque, cui Wag nomen est, cum omnibus regionibus ad predictam urbem pertinentibus, quae Cracova est. Listina vypisuje slovy dosti obšírnými, že k diecesi Pražské náleží hrad Krakov s rozsáhlými krajinami v okolí, a ze souvislosti vysvítá, že tyto Krakovské krajiny počítají se až k vrchovisku Bugu a Styru. Temné místo jest, že krajina Krakovská slove Wag; není-li v tom chyba toho způsobu, že by místo slova Wag mělo tu státí nějaké jiné jméno, není možno naléztí v té větě jiný smysl, nežli že také západní Beskidy a údolí hořejšího Váhu počítají se ku Krakovu; tu by slova provincia Wag znamenala ne celou krajinu Krakovskou, nýbrž toliko zakarpatský její díl v hořejším Pováží. Zajímavě vždy zůstává, že naše listina klade na Krakov tak velikou váhu jako nedávno objevená zpráva žida Ibrahima; jako u tohoto, tak i v zakladací listině biskupství Pražského vypadá Krakov vedle Prahy jako druhé středisko říše české. Povšimnutí zasluhuje také stará polská tradice, dle které sv. Vojtěch působil také v Krakově.⁴²⁾

⁴¹⁾ Bielowski v Monumentech I. 147. píše, že „jedna část zřidel Bugu stýká se nemálo se zřidly Styru pod horou Podhoreckou, kde nedaleko jest dávný zámek Olesko“; tamže uvedeny jsou zmínky o tom z Dlugošovy Historie I. 9., 19., a ze Sarnického Descriptio Poloniae E. 2. v, F. 3.

⁴²⁾ Roepell, Gesch. Polens 109.; Památky arch. VII. 309. V jednom rukopise (XV. století) staré pannonské legendy o sv. Cyrillu nachází se pozdější přídavek oznamující, kterak bylo nalezeno „ruské“ písmo od sv. Cyrilla, kterak to písmo i vira pravoslavná se šířila, a kterak prý Vojtěch přišel do Čech, Moravy a do Polska, zrušil víru pravoslavnou, „ruské“ písmo zavrhl a uvedl latinské písmo i víru (viz Č. Č. M. 1846, 9., 1870, 71.; Palackého Děj. I a. 262. nota 257.; Pram. děj. č. I. 38. nota 8.). Tato zmínka o Vojtěchovi nezdá se býti ničím jiným nežli ohlasem oné polské tradice, zbarveným na způsob rusko-pravoslavný; i nesluší se, na základě tom patrně pozdním a nesprávném hyzditi sv. Vojtěcha, jakž to u některých Čechů přichází do módy. Ovšem jest jisto, že Vojtěch byl biskupem latinským, tak jako předchůdce i nástupcové jeho všichni; avšak rovněž tak jest jisto, 1. že latinský obřad nebyl uveden do Čech teprva Vojtěchem, nýbrž sto let před ním, aspoň již r. 895; a 2. že slovanský obřad, ač mu stále ubývalo půdy, nebyl v Čechách vytažen Vojtěchem, nýbrž teprva sto let později. O příčinách, které Vojtěcha pudily z Čech, jsme šťastnou náhodou dostatečně zpraveni současnými prameny. První životopisec a přítel Vojtěchův Kanaparius (Pram. I. 244.) vyčítá tři příčiny hlavní: e muž míval několik žen, že duchovní osoby se ženily, a že židé kupčili ve křesťan-

o) *Inde Ungarorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Tritri* (variant *Tatri*), *dilatata procedit*. Hořejší dvojce určení *m)* o Bugu a Styru i *n)* o Krakovsku jest v naší listině obsaženo v jediné periodě; vzhledem k této jednotě můžeme přítomný kus nejlépe vyložit tak, že se zde za hranici naproti řiši uherské udávají střední Karpaty a Tatry. Kde na východě začínala se tato hranice Karpatská, zdali u pramenů Prutu, Bystřice, Lomnice nebo Stryje, nemožno věděti; na západ táhla se nepochybně až k Popradu. Též zůstává nejisto, zdali slovem *Tritri* mají se rozuměti Vysoké Tatry, které by dle našeho výkladu pod *n)* spíš celé měly náležeti ku Krakovsku, anebo Malé Tatry čili pohorí Liptovské, ježto se táhne mezi hořejšími toky řek Váhu a Hronu.

p) *Deinde in ea parte, quae meridiem respicit, addita regione Moravia usque ad fluvium, cui nomen est Wag, et ad mediam silvam, cui nomen est Moure* (varianty *Mdere, More Mure*), *et eiusdem, montis, eadem parochia tendit, qua Bavaria liminatur*. V posledním tomto určení hranic jest na první pohled tolik jisto, že země Moravská přičítala se k diecesi Pražské, a že její východní hranice klade se dále k východu, než kudy jde nynější, tak sice, že šla podél řeky Váhu; nespíš má se zde rozuměti toliko střední tok té řeky, asi snad od Žiliny po Pešťany. Co by se mělo rozuměti lesem a horou *Moure*, o tom různě bylo hádáno a psáno. Palacký (I a. 253.) myslil na pohorí Matra, jež rozkládá se v Uhrách mezi Jagerem a Vacovem; tu domněnku přijal od něho Köpke, a od Köpka Loserth. Dle toho by celé uherské Slovensko počítalo se k zemi Moravské a tudy k diecesi Pražské. Samy v sobě to není věc nemožná, že by Slovensko bylo náleželo k české řiši Boleslava II., ano zprávy, dle kterých r. 1000 celé Slovensko náleželo k Polsku (viz zde str. 6.), poskytují k tomu takorba paralelu; ovšem nejsou ty zprávy plně spolehlivé, a uherští badatelé snaží se je vyvrátiti (Julius Pauler v *Ungarische Revue* 1883, str. 113., 114.) Avšak kdyby celé Slovensko až Matře náleželo k Moravě, neměla by naše listina na třech místech žádného smyslu: předně tu, kdež klade, Tatry mezi české Polsko a Uhry, podruhé tam, kdež praví, že země Moravská prostírá se až k řece Váhu. Pročež mám za to, že dlužno jest opustiti domněnku Palackého, a to tím spíše, ježto máme lepší výklad na snadě. Také sice nemohu přistoupiti k mínění Dudikovu, jenž Malé Karpaty u města Modré severně od Prešpurka pokládá za horu *Moure-Mdere*, uváděje na to málo přesvědčivé důkazy.⁴³⁾ Ke jménu *silva* i *mons Moure* i k celé souvislosti nejlépe se

ských otrocích. Ze zákona vydaného Boleslavem II. na sněmu r. 992 (*Erb. Reg.* 33.) vysvítá, že před tím moc světská v Čechách biskupovi překážela anebo aspoň ho nepodporovala, když chtěl rozváděti manželství proti právu kanonickému uzavřená, když hleděl stavěti kostely a vybíratí desátky. A Kosmas k r. 1039 (*Pram.* II. 73.) obšírně vypravuje, kterých hříchů Čechové u hrobu sv. Vojtěcha ve Hnězdně se odříkali, jimiž otevořej jejich jež hněvali. V dostatku těchto zpráv starých a spolehlivých nikterak se nesluší, abychom místo nich vymýšleli si příčiny jiné, o nichž souvěké a hodnověrné prameny nic nevědí, jako na př.: že prý sv. Vojtěch počínal si v Čechách na způsob úředníka sloužícího císaři německému, anebo že by se byl dostal s Čechy do sporu o obřad slovanský a latinský.

⁴³⁾ Dudík *Geschichte* I. 41., 43.; obšírně v Herz. *Troppau* 235.—239.

hodí vysvětlení, na něž připadl již Dobner (IV. 228.), a jež odůvodnil H. Jireček ve Slovánském Právě (I. 21., 22.); dle toho má se tu rozuměti pohoří v Dolních Rakousích u nynějšího města Mailberka jižně od řeky Pulkavy čili Bulky, která u města Lavy vlévá se do Dyje. Z listin víme, že dnešní Mailberk psal se r. 1055 Movriberg, r. 1081 Mouriberch, 1156 Mourberc, 1235 Movremberch, 1244 Mewrperch; v nejstarší z těchto zmínek r. 1055 jmenuje se Movriberg silva (Erb. 50.), jako v naší listině; a pohoří několik mil dlouhé, jež se táhne od Mailberka na západ, tvoří rozvodí mezi řekou Dyjí a Dunajem, tak že i z té příčiny hodí se za mezník dle tehdejšího způsobu. Rakousy v oněch časech počítaly se za částku vojvodství bavorského; pročež slušně stojí v naší listině psáno, že středem lesa Moure ohraničují se Bavy (ad mediam silvam.. Moure... qua Bavaria liminatur). Přijetím pohoří Mailberského za hranici vše pěkně nám souhlasí, a listina zcela rozumně vytýká za hranici moravskou proti cizině jednak řeku Váh, jednak pohoří Moure; o Matře avšak ani o Malých Karpatech u Modré by se říci nemohlo, že jimi omezují se Bavy. — Další hranice naproti Bavorům od Mailberka až k Domažlicům není udána, a nepochybně má se všude rozuměti rozvodí, kteréž tu jde větším dílem po vysokých horách.

Starobylý ano zastaralý způsob, kterým určují se hranice biskupství Pražského v listině z roku 1086, jest tuším na díle sám důkazem, že tato listina nespočívá na falsifikátě, nýbrž na dokumentě hodnověrném, jenž skutečně pocházel z druhé polovice X. století. Soudíc dle Kosmy, tehdaž nejlepšího znatele minulosti české, zdá se, že tehdejšímu pokolení některá jména naší listiny byla již nepovědoma: Kosmas řeku Chub jmenuje Kamb, o Lémuzích a Charvátech v Čechách nikde se nezmiňuje, jakož o nich obojích neví žádný jiný domácí pramen historický, vyjma toliko že Charváti připomínají se ještě ve Vostokovské legendě o sv. Václavu, jež nepochybně pochází z X. století. Trebované a Bobřané rovněž nikde jinde se nepřipomínají než v naší listině. A což říci o řekách Bugu a Styru? Ve druhé polovici X. století, když Čechové až i na Červené Rusi bojovali, mohla ta jména v Čechách dobře býti známa; ale slušně lze pochybovati, zdali o sto let později někdo u kapituly Pražské o těch řekách věděl; vsáktě i v našem věku, kdy mapy a zeměpisy jsou na snadě, jedna z těch řek, Styr, uváděla české historiky v omyl.

8. Konečně Loserth proti pravosti zakladací listiny biskupství Pražského uvádí tu okolnost, že listina z roku 1086 přičítá její původ císaři Otovi I., kterýž zemřel 7. května r. 973. Dümmler⁴⁴⁾ dříve dovozoval, že biskupství Pražské nebylo založeno r. 973, nýbrž teprva r. 974. Nyní Loserth pokládá za jisté, že to založení stalo se ještě později, totiž r. 975 nebo 976; máf za to, že ten důkaz proveden jest nověji Kópkem a Dümmlerem. V důkaze tom uvádí se především známý výrok Ottona, životopisce sv. Wolfganga, že císař Ota II. (medius Otto caesar) svolil k žádosti o založení biskupství Pražského, která mu byla přednášena od bavorského vojvody Jindřicha a jiných

⁴⁴⁾ Dümmler, Pilgrim von Passau str. 174.

věrných.⁴⁵⁾ Podotýkám hned, že neshoda, která se může z toho vyvozovati mezi touto legendou a naší listinou z r. 1086, odstraňována byla od historiků tím, že obojí může býti pravdivé: Ota II., byv již r. 967 korunován za císaře, mohl jakožto spoluvladař a častý zástupce otce svého jednati o založení biskupství Pražského, a Ota I., když po několikaletém pobytu v Itálii vrátil se v létě r. 972 do Němec, mohl svým jménem dáti vyhotoviti listinu na to, co syn ujednal; k čemuž hodil se slavný sjezd o velkonocích (23. března) 973 ve Quedlinburce, kdež u císaře Oty byli přítomni kníže český Boleslav II., kníže polský Mečislav a jiní. Znamenati sluší, že Otlon připisuje Otovi Druhému také již povýšení sv. Wolfganga za biskupa Řezenského, kteréž určitě připadá do r. 972; zemřel jeho předchůdce Michal 23. září 972, a Wolfgang byl vysvěcen za biskupa 25. prosince 972. Köpke a Dümmler vyhláší to za omyl, když Otlon dává při povyšování Wolfgangově panovati Otovi II.;⁴⁶⁾ i jest věru s podivením, že táž věc, která u Wolfganga prý nemá žádné váhy jakožto mylná, nabývá u biskupství Pražského pro Dümmlera nemalé důležitosti. Nepředpojatý tuším z toho sezná, že údaj Otlonův, nechť jest mylný anebo v hořejším smyslu pravý, nemůže býti naší listině na překážku. Nyní však uvádí se dále, že v katalogu biskupů Štrasburských nachází se poznámka, dle které první biskup Pražský Dětmar svěcen byl v Elsaském místě řečeném Brumpt od Willigisa arcibiskupa Mohučského a od Erchanbalda biskupa Štrasburského.⁴⁷⁾ Svěcení Dětmarovo mohlo dle toho se státi teprva po 25. lednu 975, kteréžto dne Willigis povýšen byl za arcibiskupa, a nemohlo se státi později než 28. dubna 976, poněvadž toho dne ve vzpomenuté již výše (str. 12.) listině Willigisově jmenuje se biskup Pražský jakožto jeho přisedicí. Též uvádí Loserth sobě na pomoc, že letopisy polské v jedné redakci jmenují rok 975 jakožto rok svěcení Dětmarova.

Nejsnadněji odbudeme poslední důvod, vzatý z letopisů polských; jedna jejich redakce skutečně k roku 975 oznamuje svěcení Dětmarovo rovněž tak určitě, jako zase jiná redakce jich oznamuje ten skutek k r. 974, jak toho zase dříve Dümmler potřeboval. V Bielowského Monumentech (III. 141.) postaveny jsou obojí ty letopisy pěkně vedle sebe, a naproti nim hned jsou dvě jiné recense, dle kterých první biskup Pražský svěcen byl r. 980. Patrně všechny ty údaje mají cenu stejnou, totiž žádnou, rovněž tak jako zprávy týchž letopisů o současných biskupech Krakovských, kterých tehdáž ani nebylo.

Je-li zpráva v katalogu biskupů Štrasburských spolehlivá, odporovala by naší listině jenom tehdáž, kdyby založení nového biskupství, o němž mluví listina, a vysvěcení prvního biskupa k němu, o němž

⁴⁵⁾ Palacký v Děj. I a. 254. otiskl celou kapitolu z Otlonova životopisu sv. Wolfganga, která se týká založení biskupství Pražského.

⁴⁶⁾ Köpke a Dümmler, Kaiser Otto der Grosse, v Lipsku 1876, str. 496. nota 5.: Arnold und Othloh lassen beide irrig bereits Otto II. regieren, worauf nicht mit Hirsch irgend ein Gewicht zu legen ist.

⁴⁷⁾ Wimpfelingův Catalog. episc. Argentin. pg. 34. dle citátu u Köpka a Dümmlera, Kaiser Otto der Grosse, str. 503., má o tom tuto zprávu: (Erckenbaldus consecravít) cum eodem (scil. Willigiso Maguntino archiepiscopo) Dietmarum Pragensis ecclesiae episcopum apud Bruchmagod.

mluví katalog, byl akt jeden, anebo kdyby aspoň ty dva akty musily se díti současně. Kópke a Dümmler a po nich Loserth, zdá se, představují si to tak; ale sotva kdo bude tvrditi, že by tomu tak býti musilo. Z jiných podobných příkladů víme, že mohl projiti některý čas mezi založením nového biskupství a volbou prvního biskupa, potom zase mezi volbou a investiturou, a konečně mezi investiturou a svěcením. Kterak tomu bylo u Dětmara, o tom nemáme žádných zpráv spolehlivých; Kosmas vypravuje to vše k r. 967, co do času jistě mylně. O některých Dětmarových nástupcích na stoličce biskupství Pražského však víme, že z různých příčin někdy uplynul značný čas mezi jejich volbou a posvěcením; tento čas trval u sv. Vojtěcha šestnáct měsícův (od 19. února 982 do 29. června 983), u Šebíře zase šestnáct měsícův (od února 1030 do 29. června 1031), u Kosmy celá tři léta (od 4. března 1091 do 12. března 1094) atd. Byl-li Dětmar svěcen za biskupa teprva r. 975 nebo v prvních měsících r. 976, mohlo při tom přece biskupství Pražské dobře býti založeno o dvě nebo tři léta dříve; a tak zase mizí odpor, jež chtějí spatřovati mezi katalogem biskupů Štrasburských a naší listinou. Avšak Kópke a Dümmler a po nich Loserth zapomněli postarati se o odstranění odporu jiného, toho totiž, jenž vzniká mezi jejich výkladem katalogu Štrasburského a mezi Ottonovým životem sv. Wolfganga. Již Dobner i Dudík upozornili na to,⁴⁶⁾ že i kdybychom se drželi pouze Ottonovy legendy, musíme založení biskupství Pražského položit před prostředek r. 974; neboť Otton praví, že Ota II. byl k tomu křesťanskému skutku nabádán od vojvody Jindřicha, tento pak vojvoda bavorský, jakž odjinud jest povědomo, po smrti císaře Oty I. chtěl sobě trůn osobovati, a z té příčiny v létě r. 974 byl od císaře Oty II. zajat; do těchto rozmišek a do doby po zajetí Jindřichově již nikterak nehodí se slova Ottonova o vlivu vojvody Jindřicha na císaře Otu II. Kniže český Boleslav v těch německých různých stranil vojvodovi bavorskému, a v tom jednání snadno mohla vězeti příčina toho, prodlela-li se investitura Dětmarova i jeho napotomní svěcení o dvě nebo tři léta po založení biskupství Pražského.

Rozebírajíce všeliké námitky proti obsahu císařské listiny z r. 1086 i starší její vložky, neshledali jsme nic takového, proč bychom starší substrát té listiny měli pokládati za falsifikát. Toliko jedné z těch námitek (čís. 6.) mohla by se přičítati nějaká průvodná moc, ta však se zakládá na jediném slově jednou napsaném (Moraviensis), a tím jedním slovem nelze žádných zámkův ani stavěti ani bořiti; všechny pak ostatní námitky ukázaly se býti doprosta lichými. Naproti všem těm lichým pochybnostem dlužno však ukázati na okolnost, která sama o sobě svědčí, že náš popis hranic nemohl býti dělán ku potřebě r. 1086, nýbrž vznikl v dobách a poměrech docela jiných. Vímeť určitě, že biskupovi Pražskému Jaromírovi jednalo se jen o to, aby biskupství Olomoucké bylo zrušeno, a Morava zase k diocesi ražské přivtělena. Tu pak leží na biledni, kdyby k tomu účelu byl chtěl padělati listinu, že by byl do ní vložil jednoduše ustanovení, terak biskupství Pražské bylo prvotně zřízeno pro Čechy a Moravu polečně, tak jakž Jaromír císaři Jindřichovi IV. ve stížnosti

⁴⁶⁾ Dobner, *Annales Haiecciani* IV. 215.; Dudík *Gesch.* II. 38.

své skutečně přednášel; dokonce pak nebylo Jaromírovi ani zapotřebí ani prospěšno, aby si vymýšlel nějaké hranice v zemích polských, jež toho času měly své biskupy i svého zvláštního arcibiskupa. Na tuto okolnost upozornil již Roepell (641.), a Loserth neměl ji nechati nevyvrácenou. Kromě toho našli jsme v popisu hranic vážné momenty, které rovněž nasvědčují tomu, že ten popis nemohl býti zdělán nedlouho před r. 1086, nýbrž že pochází z doby o sto let starší, kdy poměry tam vzpomínané byly skutečnými. Starobylý ten popis dlouho vzdoroval badatelům, až konečně v našem století posloupnému úsilí několika historiků podařilo se odstraniti všechny nesnáze, a vyjma jediný případ (Trebované) znova objeviti všechny zapadlé mezníky; a hranice takto vyložená nachází se v nejdokonalejší shodě sama s sebou, i s historickými zprávami jinými, i s přirozenými poměry. Kdo se nepoučil o těchto výzkumech českých badatelů, tomu naše listina ovšem naskytuje plno záhad topografických a jiných; ale ten a takový, kdož nemá vůle nebo příležitosti, aby seznámil se s pokroky, ježto věda historická v té věci za sto let učinila, — ten a takový neměl by lehkomyslně vyhlašovati za falsifikát, čemu sám nedorozuměl.

